

พระนิพนธ์
พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศวโรหิตย์
เรื่อง

ปราสาทหินเขมรสร้างเพื่ออะไร

และ

เรื่องแปลจากภาษาเขมรมันเป็นภาษาอังกฤษ

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

๑๑๕,๑๖๐๓ หม่อมสมเพ็ญน เทวกุล ณ อยุธยา ท.จ.ว.

๖๔๓๗

ณ เมรุ หน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๓

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

จัดพิมพ์โดย...

จากหนังสือ...

พระนิพนธ์

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศวโรทัย

เรื่อง

ปราสาทหินเขมรสร้างเพื่ออะไร

และ

เรื่องแปลจากภาษาเขมรมันเป็นภาษาอังกฤษ

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมหมื่นน เทวกุล ณ อยุธยา ท.อ.ว.

ณ เมรุ หน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๓

หอสมุด

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

๖๕๕

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

๖๕๕

เลขที่

๑๕. ๑๖๐๓

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

เลขที่

๑๕. ๑๖๐๓
๖๕๕

เลขที่

๑๕. ๑๖๐๓
๖๕๕

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเพ็ญ เทวกุล ฌอยุธยา ใน พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศวโรทัย กำหนดวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ ณ เมรุ หน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส บรรดาบุตรและธิดาของ หม่อมเพ็ญ ได้ปรารภกับข้าพเจ้าว่า ประสงค์จะพิมพ์หนังสือสักเล่มหนึ่ง เพื่อ แจกแก่บรรดาญาติมิตรที่นับถือ และที่ได้มาร่วมเป็นเกียรติในการพระราชทาน เเพลิงศพมารดาในครั้งนี้เป็นมิตรพลี และหนังสือที่จะจัดพิมพ์ขึ้นนี้ ถ้าหากได้ เป็นเรื่องที่ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศวโรทัยได้เคยทรงพระนิพนธ์ไว้ก็ยิ่ง จะเป็นการดี ข้าพเจ้าได้รับปากไว้ว่า จะพยายามค้นหาเรื่องดังที่บุตรและธิดาพึง ประสงค์ เพื่อสนองตามเจตนาดีนั้นให้จงได้ ในที่สุดก็ตรวจพบว่า พระวรวงศ์ เธอ กรมหมื่นเทววงศวโรทัย ได้ทรงพระนิพนธ์เก็บความเรื่องของ ดร. เซเดส์ มาเป็นภาษาไทย ในชื่อว่า “ปราสาทหินเขมรสร้างเพื่ออะไร” ลงในวารสารของ สมาคมค้นคว้าประเทศไทย ฉบับภาษาไทยเล่ม ๒ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เรื่องหนึ่ง ก็ได้ทรงแปลและเรียบเรียงเรื่องภาษาเยอรมันของ ดร. แบร์นัตซิก มาเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งกล่าวถึงปัญหาว่าจะพึงตัดสินใจสนับสนุนที่ยังอยู่ในขั้นคิด ดำบรพจน์นั้นได้เพียงไรหรือไม่ และยกตัวอย่างพวกโมแกนเมืองมริด ลง ในวารสารของสยามสมาคม เล่ม ๓๑ ตอนที่ ๑ เดือนมีนาคม ๑๙๓๕ อีกเรื่อง หนึ่ง หนังสือทั้ง ๒ เรื่องนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าเหมาะสมมาก น่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ ที่ได้รับไปอ่านไม่มากนักน้อย เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับโบราณคดี ซึ่งกำลังเป็น ที่สนใจกันอยู่ดังนั้นข้าพเจ้าจึงได้ติดต่อกับหม่อมเจ้าอาวชดิศ ดิศกุล ซึ่งเป็น เลขาธิการของสยามสมาคม เพื่อขอประทานหนังสือทั้ง ๒ เรื่องมาดู และขอ

อนุญาตต่อคณะกรรมการของสมาคม เพื่อจัดพิมพ์เรื่องทั้งสองนี้ต่อไป หม่อมเจ้า
อาชวาศก็ได้ทรงช่วยเหลือให้เป็นอย่างดีทุกประการ คณะกรรมการก็ยินยอม
อนุญาตให้พิมพ์ได้โดยไม่มีเงื่อนไขอย่างใดเลย ทั้งนี้ข้าพเจ้าจึงขอขอบพระทัย
หม่อมเจ้าอาชวาศ ดิศกุล และขอบพระคุณคณะกรรมการเป็นอย่างมากที่ได้มี
ไมตรีจิตให้ความช่วยเหลือในเรื่องนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าหวังว่า หนังสือเล่มนี้คงจะเกิดประโยชน์แก่ท่านที่ได้
รับไปแล้วอ่านด้วยความสนใจ ขอกุศลวิद्याทานอันบุตรและธิดาซึ่งเป็นเจ้าภาพ
ได้บำเพ็ญเป็นส่วนอุทิศเจตนาฉลองพระคุณบุพการีของตนในครั้งนี้ จงเป็น
พลั้งบังจัญ เจริญ ปโยคสมบัติ อำนวยอัฐวิบูลย์ผลแด่หม่อมเพ็ญ เทวกุล
ณอยุธยา ตามคตินิยมสมประสงค์ทุกประการเทอญ.

หม่อมเจ้า สุระวดีประวดี เทวกุล

หม่อมเพ็ญ เทวกุล ณ อยุธยา
 ถ่ายที่กรุงวอชิงตัน เมื่อพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศโรหิต
 (ครั้งดำรงพระยศ หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์)
 ทรงเป็นอัครราชทูต ณ สหรัฐอเมริกา

ประวัติ

หม่อมเพ็ญ เทวกุล ณ อยุธยา ท.จ.ว.

ใน พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย

หม่อมเพ็ญ เทวกุล เป็นบุตรคนหัวปีของคุณพิณเทพเจติม กับ คุณดัมบุญ บุนนาค เกิดเมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๓๓ ตรงกับวัน ๕ ๓ ๒ จ.ศ. ๑๒๕๒ และมีน้องหญิงอีกคนหนึ่งคือ หม่อมพร้อย วรวรรณ ในพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

เมื่อหม่อมเพ็ญ อายุยังเยาว์ ได้รับการศึกษาอบรมอยู่กับบ้านในคลองบางหลวง จังหวัดธนบุรี บิดามารดาได้ทูลถนอมเลี้ยงดูให้มีความรู้ความฉลาดเป็นอย่างดี ครั้นพอมีอายุได้ ๘ ปี บิดามารดาได้ส่งไปรับการศึกษาที่โรงเรียนวังหลัง (ปัจจุบัน คือโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย) สมัย มีดเอ็ดน่า ซาราห์ โคต์ (แฮมมโคต์) เป็นอาจารย์ใหญ่ หม่อมเพ็ญได้ศึกษาอยู่ที่โรงเรียนนี้เป็นเวลานาน ๑๐ ปี ก็เรียนจบหลักสูตรใน พ.ศ. ๒๔๔๐ เมื่ออายุได้ ๑๘ ปี นับว่าเป็นจุดศักราชที่ได้รับการศึกษาตามแผนใหม่ในสมัยนั้น และเป็นนักเรียนหญิงรุ่นแรกที่ได้เข้าสอบไล่แข่งขันร่วมกับนักเรียนชาย ซึ่งในการสอบครั้งนั้น พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ร่วมสอบอยู่ด้วย หม่อมเพ็ญมีความรู้ในวิชาภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์อย่างแตกฉานและใช้การได้ดี เป็นประโยชน์ได้ต่อมาจนกระทั่งวัยชรา ต่อจากนั้น หม่อมเพ็ญก็ได้สมัครเข้าเป็นครูในโรงเรียนราชินี (ที่ปากคลองตลาด) ได้เป็นครูอยู่ที่โรงเรียนนี้ประมาณ ๑ ปี ก็พอได้ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย (ขณะนั้นยังเป็นหม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์) ได้สำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส กลับเข้ามารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ได้มีโอกาสดูทรงทราบกิตติศัพท์ถึงความงามและคุณความดีของหม่อมเพ็ญตามที่ผู้สรรเสริญ และเมื่อได้ทรงพบเห็นก็ทรงพอพระทัย ต่อมาก็ได้ทรงจัดผู้ใหญ่ไปดูขอ และได้ทำพิธีเสกสมรสกันตามประเพณี แม้ว่าหม่อมเพ็ญจะได้ทำการสมรส

แต่ก็ยังทำงานเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนราชินีตลอดมา จนกระทั่งเกิดบุตรคนแรกและกรมหมื่น
เทววงศโรทัย ได้ย้ายไปรับราชการในกระทรวงมหาดไทย ในตำแหน่งปลัดมณฑลปราจีน-
บุรีและผู้ว่าราชการจังหวัดฉะเชิงเทรา หม่อมเพ็ญจึงได้ลาออกจากการเป็นครูติดตามเสด็จ
ในกรมไปอยู่ที่จังหวัดฉะเชิงเทราด้วย ครั้นต่อมาเมื่อเสด็จในกรมย้ายจากกระทรวงมหาดไทย
กลับไปอยู่กระทรวงการต่างประเทศอีก และเสด็จไปเป็นทูตที่กรุงวอชิงตัน ณ สหรัฐอเมริกา
และเป็นที่ประเทศเยอรมนี หม่อมเพ็ญก็ติดตามเสด็จในกรมไปทุกหนทุกแห่ง เพื่อปรนนิบัติ
และเป็นที่กำบังใจอันดี ในการประกอบกิจการราชการของเสด็จในกรม และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ระหว่างที่เสด็จในกรมไปเป็นทูตอยู่ที่ประเทศเยอรมนีนั้น ได้เกิดมหาสงครามโลกครั้งที่ ๑ จึง
ต้องเสด็จกลับประเทศไทย หม่อมเพ็ญได้ติดตามเสด็จผ่านอันตรายและเสี่ยงชีวิตมากับเสด็จใน
กรมแทบจะเอาชีวิตไม่รอด เพราะระหว่างนั้น เรือดำน้ำเยอรมันกำลังวังควานจมเรือของฝ่าย
พันธมิตรอยู่ทั่วไป แต่ด้วยเดชบุญ หม่อมเพ็ญก็ได้ติดตามเสด็จในกรมกลับถึงประเทศไทย
ด้วยความปลอดภัย

หม่อมเพ็ญและเสด็จในกรมมีความรักใคร่ซึ่งกันและกันมาก เมื่อเห็นหม่อมเพ็ญที่
ไหนก็ต้องเห็นเสด็จในกรมที่นั่น หรือเมื่อเห็นเสด็จในกรมก็ต้องเห็นหม่อมเพ็ญ ท่านจะทำ
อะไรหรือไปที่ไหน ก็อยู่ร่วมกันเสมอ กับทั้งมีความคิดเห็นและมีรสนิยมคล้าย ๆ กัน นับว่า
เป็นคู่สมรสตัวอย่างที่ดีคู่หนึ่งซึ่งครองรักอยู่ด้วยกันยืนนาน โดยไม่มีการผัดพ้อหมองใจที่ร้าย
แรงอย่างใดต่อกันเลยตลอดพระชนม์ชีพของเสด็จในกรม หม่อมเพ็ญมีบุตรและธิดา ๑๒ คน
ดังนี้

๑. ม.ร.ว. หญิง พันธุ์ทิพย์ บริพัตร

๒. ม.ร.ว. ทวยเทพ เทวกุล

๓. ม.ร.ว. เทวทัย เทวกุล

๔. ม.ร.ว. หญิง จันทรวัดน์ กฤดากร

๕. ม.ร.ว. เทพฤทธิ์ เทวกุล

๖. ม.ร.ว. หญิง เติมวิมาน เกษมศรี
๗. ม.ร.ว. จิตรคุปต์ เทวกุล
๘. ม.ร.ว. หญิง ศุภกัณฑ์ สุริยง
๙. ม.ร.ว. ยันตเทพ เทวกุล (ถึงแก่กรรม)
๑๐. ม.ร.ว. หญิง ภัทราตรีทศ สวัสดิวัตน์
๑๑. ม.ร.ว. ฉันทศีรีทศ เทวกุล (ถึงแก่กรรม)
๑๒. ม.ร.ว. หญิง พัฒนาศรีทศ เทวกุล

หม่อมเพ็ญได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ดังต่อไปนี้

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทาน จตุตถจุลจอมเกล้า จ.จ.

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้รับพระราชทาน ตติยจุลจอมเกล้า ต.จ.

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้รับพระราชทาน ทุติยจุลจอมเกล้า

ในรัชกาลที่ ๗ ได้รับพระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ ท.จ.ว.

หม่อมเพ็ญเป็นผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อบรรดาญาติมิตรมาก ผู้ใดมีทุกข์เดือดร้อนเข้าไปพึ่งพาอาศัยก็จะได้รับความช่วยเหลือเสมอ หากไม่ช่วยเหลือใครก็ไม่ใคร่สบายใจ เพราะโดยปกติเป็นผู้มีน้ำใจเมตตากรุณา โอบอ้อมอารีต่อเพื่อนมนุษย์ ยิ่งใครดีคือ รู้จักเอาอกเอาใจ ผู้นั้นก็มักจะได้รับผลตอบแทนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะญาติมิตรนั้น ไม่ว่าจะ เป็นญาติฝ่ายคนหรือของกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ หม่อมเพ็ญก็มีใจช่วยเหลือเกื้อหนุนโดยสม่ำเสมอ นับว่าหม่อมเพ็ญได้ปฏิบัติตนเป็นภริยาที่ดีของสามีด้วยหลักคุณธรรมเป็นอย่างยิ่ง เมื่อหม่อมเพ็ญเป็นผู้มีน้ำใจกว้างขวางโอบอ้อมอารีเช่นนี้ บรรดาญาติมิตรจึงต่างก็รักใคร่นับถือกันทั่วไป

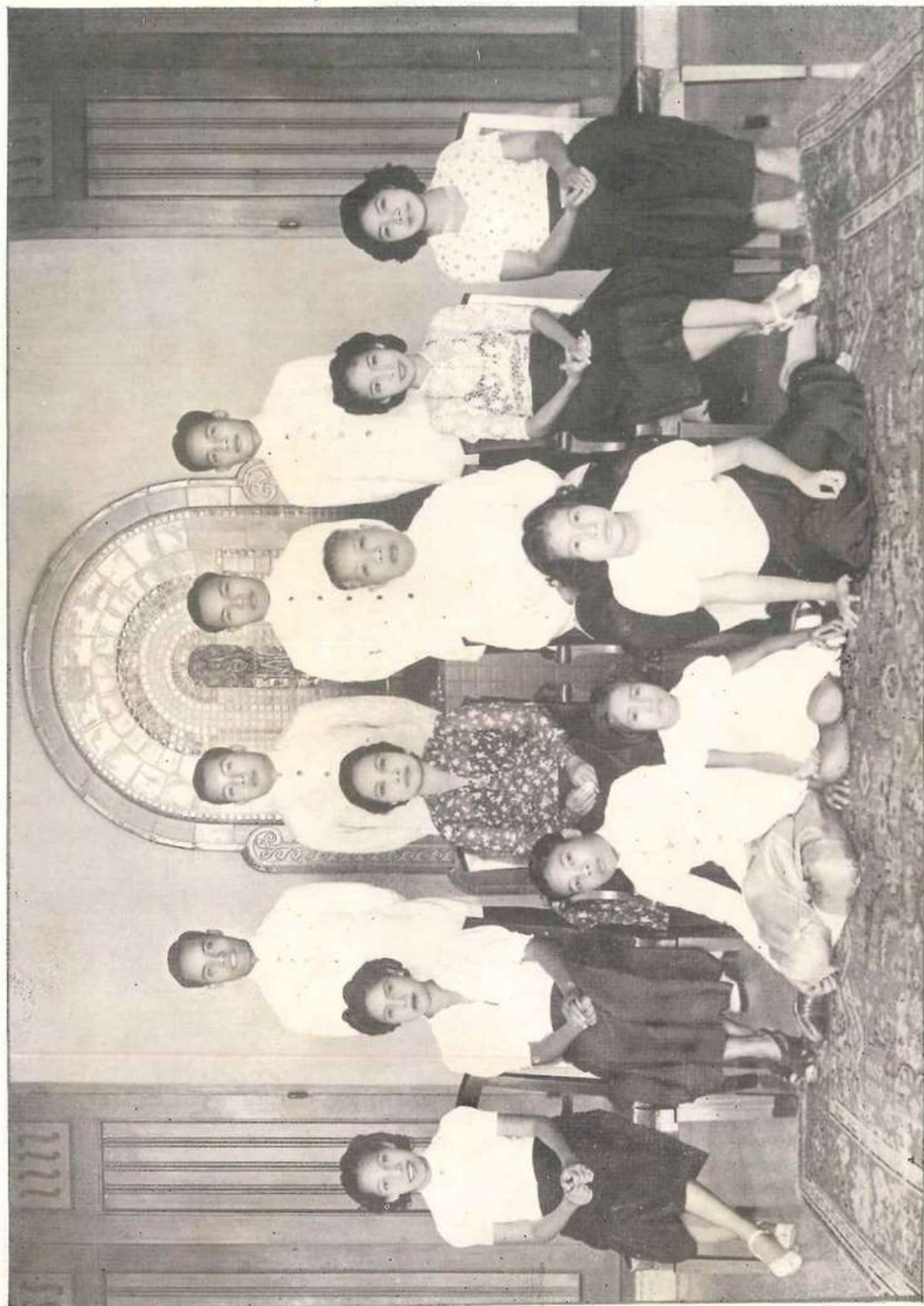
หม่อมเพ็ญมีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้ถือปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด และบำเพ็ญบุญกุศลต่าง ๆ และบำเพ็ญทานบริจาคเป็นกิจวัตร เมื่อโดยปกติหม่อมเพ็ญเป็นผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารีอยู่แล้ว ฉะนั้น ในเรื่องการทำบุญทำทาน หม่อมเพ็ญ

จึงเต็มใจทำอยู่เสมอ พะยานที่จะชี้ให้เห็นได้บางอย่างก็คือ เมื่อหม่อมเพ็ญทราบว่ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์มีพระประสงค์จะเสด็จไปตากอากาศที่หนองแก หม่อมเพ็ญก็รีบทูตถวายเรือนพักตากอากาศที่หนองแกเป็นที่ประทับ และยังจัดเครื่องเสวยและบริวารไว้สำหรับปรนนิบัติอยู่ ณ ที่นั้นด้วยความเต็มใจศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ ก่อนที่หม่อมเพ็ญจะถึงแก่อนิจกรรม หม่อมเพ็ญยังได้ทำพินัยกรรม มอบทรัพย์สินสมบัติบางส่วนให้แก่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และโรงพยาบาลศิริราชอีกด้วย

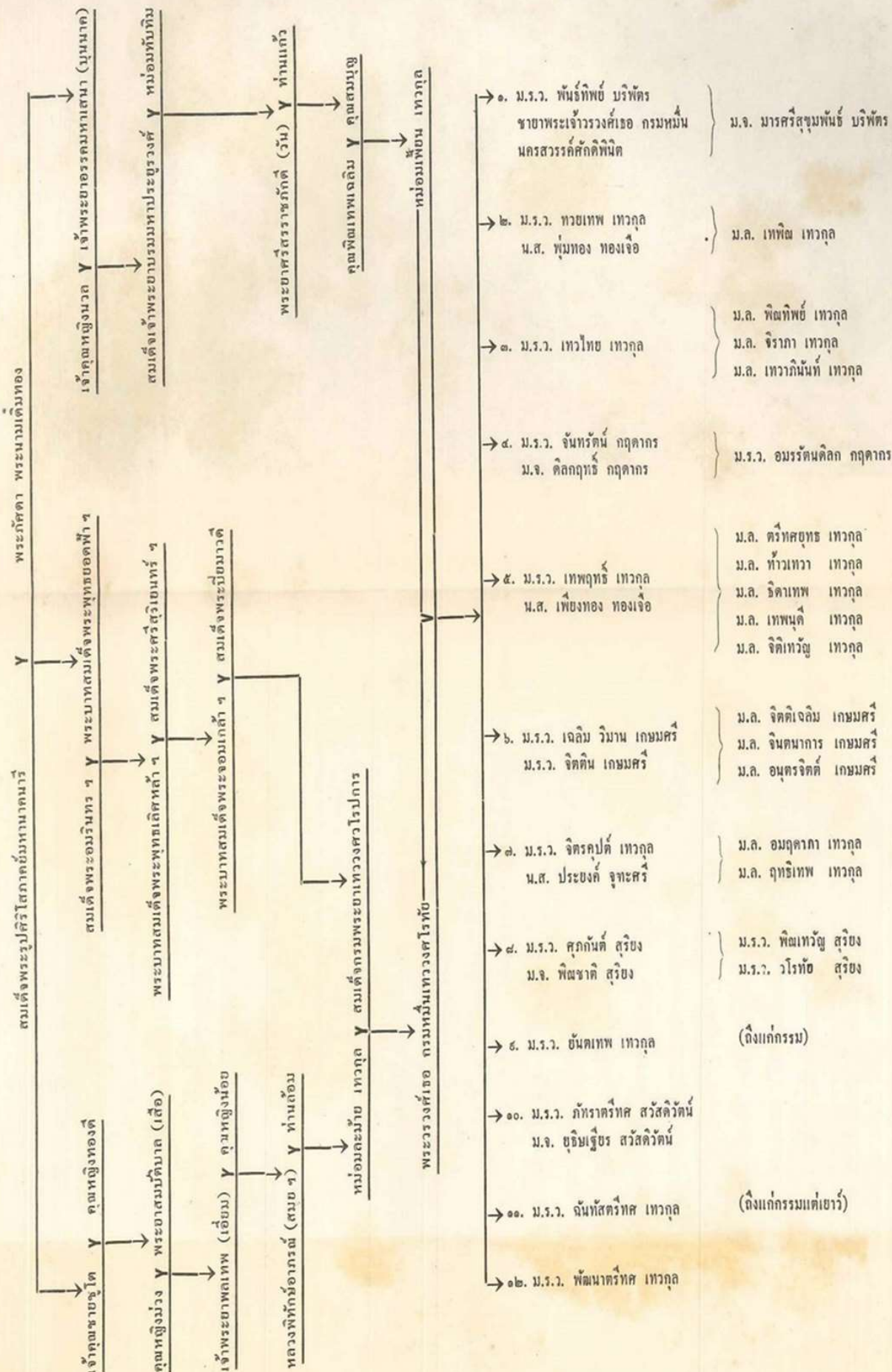
เมื่อเสด็จในกรมสิ้นพระชนม์ลง หม่อมเพ็ญเศร้าโศกอาลัยเป็นอันมาก จนเป็นเหตุให้หม่อมเพ็ญล้มเจ็บตึงต้านั้นมาด้วยโรคความดันโลหิตสูง อันพาต และประสาทอ่อน และได้ถึงแก่อนิจกรรมลงเมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ เวลา ๑๓ นาฬิกา ๒๔ นาที สิริรวมอายุได้ ๗๐ ปี

เมื่อหม่อมเพ็ญเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและความดีงามเป็นเอนกประการเช่นนั้น และเมื่อต้องจากไปโดยที่ไม่มีทางจะพบเห็นกันอีกได้ ก็ย่อมเป็นที่อาลัยแก่บรรดาญาติมิตร บุตรธิดา และผู้ที่อยู่ในปกครองเป็นอันมาก

ด้วยกุศลและผลบุญต่าง ๆ ที่หม่อมเพ็ญได้บำเพ็ญมาแล้วในภพนี้ และด้วยกุศลในการที่ได้พิมพ์หนังสืออันเป็นพระนิพนธ์ ของ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศวโรทัย เพื่อแจกจ่ายเป็นมิตรพลีในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเพ็ญครั้งนี้ หากหม่อมเพ็ญจะได้ทราบด้วยญาณวิถีดุ ขอบานิสงส์กุศลผลบุญนั้นจงคลบบรรดาลให้หม่อมเพ็ญได้เสวยนิรันดรสุขในสัมปรายภพโน้นด้วยเทอญ.

พระราชสวามี และ หม่อมราชวงศ์เทวัญ เทวกุล ถ่ายร่วมกับบุตรและธิดา

ปราสาทหินเขมรสร้างเพื่ออะไร

(บรรยายความในหนังสือ “วิจารณ์ปัญหาต่างๆ ของเขมร” ของศาสตราจารย์ เซเดส์ ฉบับที่ ๓๓ ซึ่งตั้งปัญหาว่า โบราณสถานใหญ่ๆ ของเขมรนั้นได้สร้างขึ้นโดยหมายจะให้เป็นที่พำนักหรือมฤตกาพย์*)

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศวิโรทัย ทรงเรียบเรียง

สรุปความ

กองโบราณคดีของรัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสได้ค้นพบถ้ำหินขนาดใหญ่ไม่ไต่กัน มีรูเจาะข้างล่างหลายถ้ำในนครหลวง (นครธม) จนเกิดปัญหาขึ้นว่า ถ้ำเหล่านี้ใช้สำหรับอะไร ถ้าจะว่าใส่ศพ ก็ดูขนาดเล็กไป ถ้าจะว่าใส่น้ำมนต์ ก็น่าสงสัยว่าจะมีรูไว้เพื่ออะไรที่ข้างล่าง ซึ่งทำให้เรานึกถึง “ท่อนุโพ” ของโกศไทย

เพื่อสันนิษฐานตอบปัญหาทั้งนี้ ศาสตราจารย์เซเดส์ ได้ยกข้อความหลายอย่างมาประกอบการพิจารณาโดยพิสดาร ดังต่อไปนี้

๑. ถ้ำหินเหล่านี้แท้จริงก็พอได้ขนาดกันกับร่องในของโกศไทยอันใส่ศพสด ซึ่งได้มัดให้อยู่ในท่านั่ง จึงลองพิสูจน์หลักฐานกรณีแวดล้อมต่อไป

๒. หลักฐานทางประวัติศาสตร์มีอยู่บ้าง (แต่ไม่บริบูรณ์) ดังนี้

ก. เจียวกาวน (คริสต์ศตวรรษที่ ๑๓) ว่า เขมรครั้งนั้นเก็บพระศพพระมหากษัตริย์ไว้ในหอ ซึ่งชวนให้นึกต่อไปว่า เมื่อเก็บก็ต้องมีภาชนะอย่างใดอย่างหนึ่งใส่

ข. ทางเขมรเอง ได้ความจากศิลาจากทุกหลายแผ่นว่า นิยมประเพณีสร้าง เทวรูป หรือ ศิวลึงค์ ไว้สนองพระองค์พระราชาหรือผู้เป็นใหญ่อื่นๆ เพื่อ

* G. Coedès : Etudes Cambodgiennes, XXXIII, — La Destination funéraire des Grands Monuments Khmèrs.

ความวัฒนาถาวรของผู้สร้างบ้าง เพื่อการภายหลังเมื่อผู้สร้างวายชนม์
ไปแล้วบ้าง หรือบางที่ผู้สร้าง สร้างสนองพระองค์บรรพบุรุษก็มีมาก
สมมติว่าเป็นรูปของเทวดาที่อวตารลงมาเป็นพระราชอาพระองค์นั้นๆ แต่
ไม่ปรากฏว่า เวลาวายชนม์ลงแล้วได้จัดการกับพระศพสถานใด

- ค. ทางชาวบาหลิ มีการสร้างเทวรูปสนองพระองค์ผู้วายชนม์ เพื่อเชิญ
พระวิญญาณให้เข้าไปสิงอยู่ สำหรับอนุชนจะได้เช่นสรวงต่อไป ทาง
ชาวบาหลิได้กล่าวว่า เมื่อพระราชเสด็จสวรรคต ถือกัณฑ์พระองค์
“กลายเป็นธรรม” จึงจับพิจารณาคำว่าธรรมนี้ “ธรรม” ตรงกับภาษา
ไทยว่า ธรรม ปทานุกรมของรัฐบาลอธิบายธรรมเป็นนามปการ เช่น
คุณความดี คำสั่งสอน หน้าที่ ความประพฤติ กฎหมาย ฯลฯ อย่างไรก็ดี
รวมใจความได้ว่า ไทยใช้ ในแง่นามธรรม (abstract) เสมอ แต่ในเขมร
โบราณ ใน *période angkorienne* หรือยุคนครหลวงประมาณระหว่าง
พ.ศ. ๑๓๐๐--๑๗๐๐) ปรากฏว่าใช้ในแง่รูปธรรม (concrete) ด้วย คือ
ใช้สำหรับสถานที่ตั้งสร้างขึ้นด้วยศรัทธา เพื่อจะไว้ซึ่งเทวรูปหรือคิ่วลิ่งค์
อันจะพึงปลูกให้มีชีวิตขึ้นด้วยการเชิญพระ “ภูบาลภาพ” (สิทธิ
ครองเมืองที่พระราชได้จากพระเป็นเจ้า) เข้าสิงสู่ในระหว่างพระองค์มี
พระชนม์อยู่ และเมื่อวายพระชนม์แล้วทายาทก็ต้องปลูกให้กลับมีชีวิต
ขึ้นอีกด้วยวิธีเบิกพระเนตรเทวรูปสนองพระองค์ (หรือคิ่วลิ่งค์) และ
การบรรจุพระอวเสนวัตถุ (อัฐิหรืออังคารหรือสิ่งของเครื่องอุปโภค)
ไว้ในนั้น และบำบวงบูชาเป็นนิตยกาล เป็นอันได้ความทางชาวบาหลิ
ว่า เมื่อพระราชหรือผู้เป็นใหญ่วายพระชนม์ลง คงจะได้ไต่ใน
หีบอย่างไวอย่างหนึ่ง เมื่อถวายพระเพลิงแล้วก็เก็บเอาอวเสน
วัตถุไว้ให้ลงเทวรูป (หรือคิ่วลิ่งค์) สดองพระองค์

อนึ่ง ปรากฏว่าประเพณีทั้งในอินเดียและแถบอินโดจีนนิยมการฝัง
 บทพระธรรมในเจดีย์ฐาน แล้วเลียบถืออุปมาว่า บทพระธรรมนั้นคือ
 พระอวเสนธาตุแห่งพระธรรมกายของพระพุทธเจ้าด้วย พุทธภาษิต
 ก็เคยมีอยู่ว่า “ใครเห็นพระธรรม เขาก็เห็นตถาคต” ในเมืองไทย
 “หีบพระธรรม” ที่ใช้ตั้งบนแท่นพระสวดหน้าศพก็ทำเป็นรูปโลงศพ
 เกือบไม่ผิดกันกับ “อัฐิน” ที่เป็นบุญหาอยู่นี้ ทางอุปมานี้ย่อม
 แสดงแน่นแฟ้นลงไปอีกชั้นหนึ่งว่า ในโบราณกาลได้ตีความแห่งคำว่า
 ธรรม นั้กันทั้งในแง่รูปธรรมทั้งในแง่นามธรรมด้วยประการฉะนี้

๓. เพราะฉะนั้นศาสตราจารย์เซเคส์จึงเห็นว่า หากจะรวมหลักฐานสามทางข้าง
 บนนี้เข้าก็มีทางอนุมานว่า พระบรมศพพระราชเชมรโบราณก็ดี ศพท่านผู้ใหญ่เชมร
 โบราณก็ดี คงจะได้บรรจุลงในหีบหินเหล่านี้โดยวิธีรดให้เล็กและสั่น (ศพโกศของไทยก็
 มัดเข้าในทำนอง) ระหว่างนั้นบุพโพก็จะไหลลงทางรูข้าง จนกว่าพระศพจะแห้งไปจึงถวาย
 พระเพลิง หรือบางรายอาจไม่ถวายพระเพลิงก็ได้ อัฐินเช่นนี้เอง คงเป็นเครื่องสำหรับ
 บรรจุใต้ฐานเทวรูปหรือคิ่วลิ่งค์สนองพระองค์ เพื่อปลูกให้รูปนั้นกลับมีชีวิตขึ้น ดังได้
 กล่าวมาแล้วในข้อ ๒ (ค)

๔. ส่วนเทวรูปหรือคิ่วลิ่งค์ สนมพระองค์เหล่านี้ก็มีที่ประดิษฐานไว้ในอนุสร
 ณียสถานซึ่งสร้างขึ้นสำหรับไว้พระรูปนี้ การสร้างอาจเจ้าของพระรูปสร้างไว้ก่อนแล้ว
 เมื่อถวายชนม์ลงก็ให้ทายาทเชิญพระรูปขึ้นประดิษฐานก็ได้ หรือเพิ่งสร้างต่อเมื่อถวายชนม์
 แล้วก็ได้ และอาจยังมีอีกหลายรายที่เชิญพระรูปไปประดิษฐานไว้ในเทวาลัยสถานที่มียู
 แล้วสำหรับพระองค์อื่นหรือการอื่นก็ได้เหมือนกัน

๕. ฉะนั้น ปัญหาเดิมที่หน้าเรื่องซึ่งมีอยู่ว่า โบราณสถานเหล่านี้เป็นเทวาลัย
ที่ประทับของพระเป็นเจ้า หรือเป็นมฤตกาจารย์ไว้พระศพหรืออวเสนวัตถุ ศาสตรา-
 จารย์เซเคส์เห็นควรตอบได้ว่า เป็นทั้งดั่งอย่าง โดยที่พระราชเชมรอวตารของพระผู้

เป็นเจ้า การบูชาพระผู้เป็นเจ้าย่อมกลมกลืนกันไปกับการบูชาพระราชาที่วายชนม์ไป และ
“กลายเป็นธรรม” ไปแล้ว

ศาสตราจารย์เซเดส์ จึงยุติความเห็นลงในที่สุดว่า บรรดาโบราณสถานที่ใหญ่
นครหลวงกับพูนันที่เป็นสถานใหญ่ ๆ มีลักษณะดังกล่าวมาแล้วนั้นแทบหมด คือ เป็น
“มฤตคเทวาลัย” (temples funéraires) ทั้งนี้ จะกินความถึงปราสาทหินที่เรียกกันว่า
พระโค โลโล บาแซง แปรรูป พิมานอากาศ นครวัด บันทายสมเร ตาพรหม พระขรรค์
บายน และอื่น ๆ อีกหลายแห่ง

เรื่องนี้นับเป็นเรื่องน่ารู้ เพราะเกี่ยวข้องกับธรรมเนียมหลายอย่าง ซึ่งในเมืองเรา
ก็มีอยู่ หากเราถือศาสนาต่างกันกับคนเขมรโบราณ และหากเวลากล่องมานานจนประเพณี
นั้น ๆ เหลือแต่รูปร่าง ทว่ามีใครในพวกเรา ๆ เข้าใจความหมายอันแท้จริงของคนครั้งนั้นไม่
เช่นประเพณีเบิกพระเนตรพระ และประเพณีทำศพของเราแทบทุกลำดับไป ซึ่งจะปรากฏ
มูลเหตุในเรื่องนี้หลายอย่างเป็นต้น ย่อมมีประโยชน์ในทางศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณี
และของคนโบราณครั้งกระนั้น และในทางให้เข้าใจที่มาของประเพณีเหล่านี้

บรรณาธิการ* ขอขอบใจศาสตราจารย์เซเดส์ผู้เจ้าของเรื่อง ที่ได้อนุญาตให้เก็บ
ความมาลงในวารสารของเรา และช่วยเหลือส่งแม่พิมพ์ภาพประกอบมาให้ใช้ และขอ
แสดงความรู้สึกซาบซึ้งในพระกรุณาของ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศวโรทัย ที่ได้
ทรงอนุเคราะห์ที่เก็บความถ่ายทอดมาเป็นภาษาไทยให้เราได้รับรู้เรื่องชัดเจนขึ้น

* บรรณาธิการวารสารแห่งสมาคมคันฉะนาทไทย (“จากวารสารแห่งสมาคมคันฉะนาทไทย”
ฉบับภาษาไทย เล่ม ๒ พฤษภาคม ๒๔๘๕)

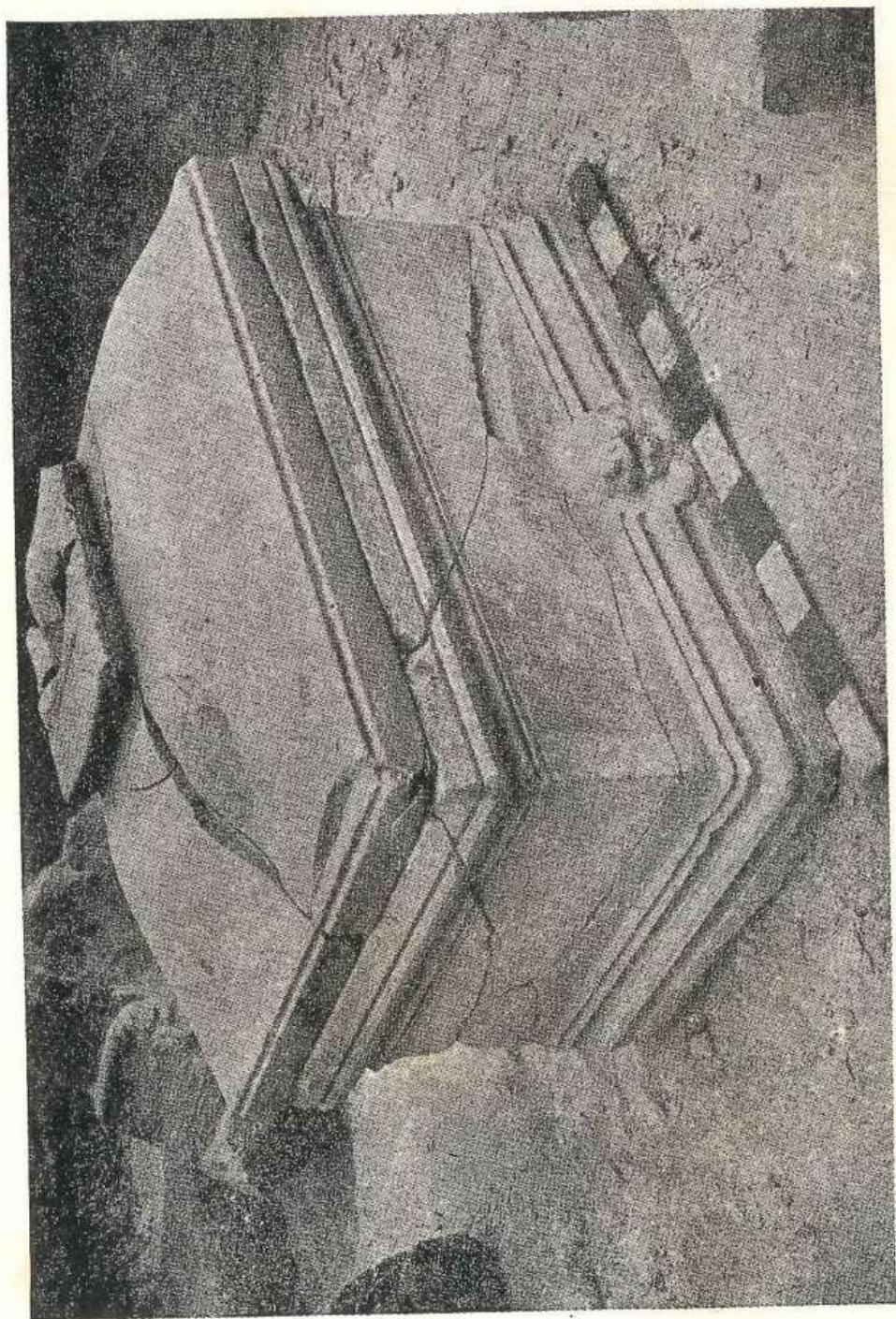
คำนำ

หนังสือ “วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ ของเขมร” ฉบับที่ ๓๓ ที่ตั้งปัญหาว่า
โบราณสถานใหญ่ ๆ ที่นครหลวงนั้น เป็นเทวาลัยหรือมฤตกาลัย ของ ศาสตรา-
จารย์เซเดส์ นี้ ข้าพเจ้าได้อ่านด้วยความสนใจเป็นอันมาก แต่ครั้งพระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าธรรมาภรณ์ ได้ทรงขอให้ข้าพเจ้าเรียบเรียงขึ้นเป็นภาษาไทย เพื่อให้คน
ไทยที่ไม่รู้ภาษาฝรั่งเศสอ่าน ข้าพเจ้ารู้สึกเหลือความสามารถของข้าพเจ้าที่จะทำ
ได้ เพราะเหตุว่า ๑. ข้าพเจ้าขาดความรู้ในวิชาโบราณคดี ๒. ข้าพเจ้าไม่มี
ความรู้ในภาษาสันสกฤตเลย และ ๓. ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นนักประพันธ์ที่แต่งหนังสือ
ภาษาไทยชนิดนี้ให้ไพเราะ และแจ่มแจ้งพอให้คนอ่านเข้าใจอย่างดีที่ข้าพเจ้า
จะทำได้ก็คือ แปลความในภาษาฝรั่งเศสเป็นไทยตรง ๆ ซึ่งผู้อ่านอาจจะทำได้ก็
เป็นได้ แต่ พระองค์เจ้าธรรมาภรณ์ ได้ทรงขอให้ข้าพเจ้าลองดู ข้าพเจ้าจึงได้ทูล
ตอบว่า ถ้ามีพระประสงค์เช่นนั้นจริง ๆ แล้ว พระองค์ท่านจะต้องทรงช่วยในข้อ
บกพร่องของข้าพเจ้า ๓ ประการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว บัดนี้ พระองค์เจ้าธรรมาภรณ์
ได้ประทานความช่วยเหลือเป็นอย่างดี ได้ทรงอธิบายคำและเรื่องราวที่เกี่ยวกับ
โบราณคดี ได้ทรงแปลคำและบทสันสกฤต และได้ทรงแก้ไขตัดแปลงแต่งข้อความ
ที่ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงให้ไพเราะและเข้าใจได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ ข้าพเจ้าจะ
ละเว้นเสียมิได้ที่จะแสดงความสรรเสริญและขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง ณ ที่นี้

เทววงศ์วโรทัย

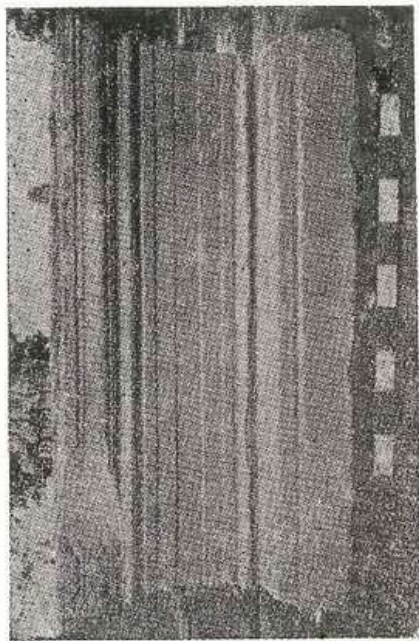
ตัวเรื่อง

ศาสตราจารย์เซเดส์ เริ่มกล่าวว่าในระหว่างเวลา
สองสามปีที่ล่วงมาแล้ว สำนักงานรักษาโบราณสถานนคร
หลวง (กัมพูชา) ได้ค้นพบวัตถุซึ่งศาสตราจารย์เรียกว่าถ้ำ
หิน รูปสี่เหลี่ยมรี ๑๕ ถัง ถังเหล่านี้มีฝาครอบอยู่เพียงถัง
เดียว และทุกถังที่ตอนล่างยังค้ำอยู่นั้น มีรูสำหรับถ่ายน้ำออก
ทั้งนั้น เว้นถังเดียว ท่านศาสตราจารย์ได้ทำบัญชีถึงเหล่านี้
อย่างละเอียด บอกที่ๆ ค้นพบ ขนาดยาว กว้าง สูง และ
ลักษณะรูปร่าง ณ ที่นี้จะนำมากล่าวเพียงสองสามถัง เฉพาะ
ที่ท่านศาสตราจารย์ได้แสดงรูปถ่ายเท่านั้น เพื่อให้แจ่มแจ้ง
แก่ผู้อ่านดังต่อไปนี้

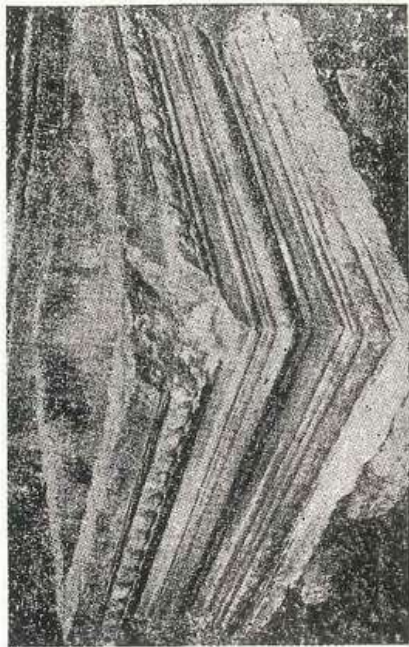

รูปที่ ๑ — ถึงหินที่โตทบนทลายส้มเร มีฝาครอบพร้อม

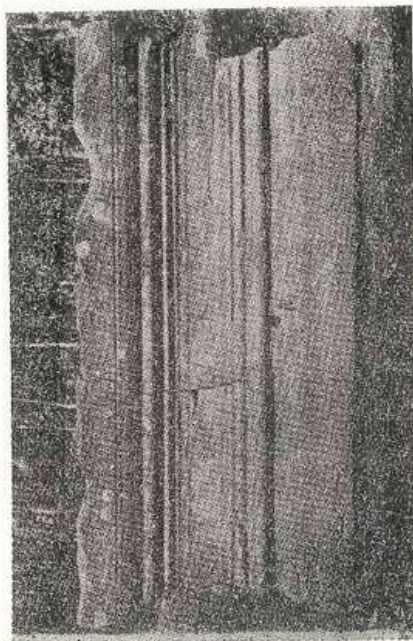
ก

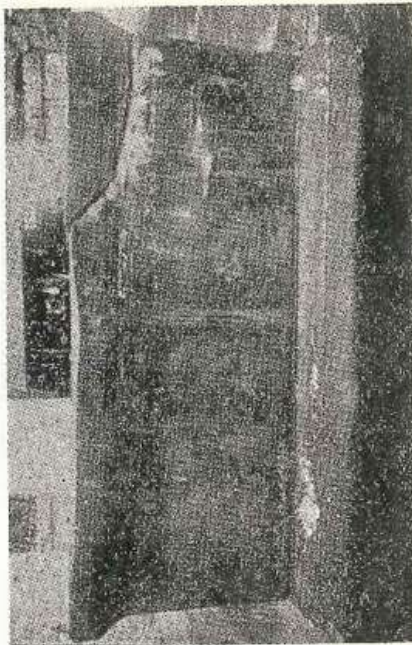
ข

ค

ง

รูปที่ ๒ - ถังหินต่างๆ - ก. ทพนมบาแรง
ค. ทเทพระนม

ข. ทพิมานอกภาค
ง. ทวดคำหนัก

๘๘๖ ททคนพบ	ขนาด เมตร						ลักษณะรูปร่าง	เลขบัญชี เก็บของ ๘๖๗๖ ทคนใด
	ภายนอก			ภายใน				
	ยาว	กว้าง	สูง	ยาว	กว้าง	สูง		
บนท้ายส้มเระ (ทต้น บนใต้) ทางเข้าน 2 ทิศใต้โคปุระ (ซุ้มประ ตุ) ในด้านตะวันออก พนมบาแรง (ชุดจาก ภายในหอกกลาง) พินามอากาศ (ต้น บนใต้ทิศใต้	๐.๘๗	๐.๖๐	๐.๕๐	๐.๓๘	๐.๗๘	๐.๓๘	ปลาครออบยครบมรุ เจาะตรงกลางรูดำหรับ ถ่ายนาออกอยู่คานยาวข้าง ๑ ของถึงประคิ ภายนอกด้วยเคียวราหุหรือกรคิมข (ครูปที่ ๑) ไม่มีปลาครออบรูดำหรับถ่ายนาออกอยู่คานต้น ข้าง ๑ ของถึง (ครูปที่ ๒ ก) ไม่มีปลาครออบยครบยวงวิจิตรเหมอมกับ ที่ประคิบ รอบฐาน ปรางค ซึ่งมรูปสังหอดม ดำหรับถ่ายนาออกคณ เพราะมชนเหล็กทลงอยู่ ในปูนมาคิตอยู่ (ครูปที่ ๒ ข.) ไม่มีปลาครออบ ฐานและขอบบน ประคิบด้วยถาย กหัดยคณเดกนอย (แบบบายน) รูดำหรับถ่าย นาอยู่คานยาวข้าง ๑ ของถึง (ครูปที่ ๒ ค.) ไม่มีปลาครออบรูดำหรับถ่ายนาออกอยู่คานต้น ข้าง ๑ ของถึง (ครูปที่ ๒ ง.)	๓.๓๖๘
	๓.๔๐	๐.๘๐	๐.๗๒	๐.๔๘	๑.๐๘	๐.๕๒		
	๓.๑๗	๑.๐๐	๐.๕๓	๐.๗๕	๐.๑๐	๐.๓๒		
เทพประนมทชานชาดา มมตะวณคณเจียงใต้	๑.๕๕	๐.๘๓	๐.๗๕	๐.๔๘	๑.๑๖	๐.๕๔	๓.๘๔๖	
วัดคำหมกทเดิมวรารัฐ	๑.๕๒	๐.๘๖	๐.๗๔	๐.๕๕	๐.๒๐๕	๐.๕๔		

ถึงเหล่านี้อีกคนพบว่างเปล่าทั้งนั้น ไม่มีอะไรเลย และไม่ได้ค้นพบ ณ ที่เดิมดังกล่าว เดียว แม้แต่ถึงที่พนมบาแชนงนครวัดเอง ซึ่งขุดได้เมื่อทำการค้นภายในปราสาทขอมคดาง แห่งโบราณสถานนั้น ๆ ก็ได้ถูกพวกคนหาสมบัติขุดออกไปจากที่และทำให้บุบสลายเสียแล้ว คงได้กล่าวมาแล้ว เว้นแต่เพียงอย่างเดียว คือสิ่งที่ได้ที่พนมบาแชนง (เลขที่ ๓.๘๕๕ ในบัญชี คำศตราจารย์เซเคต์ ไม่ได้ถ่ายรูปมาไว้) ถึงเหล่านี้อีกคนต่างยังเหลืออยู่ก็มีรูปสำหรับถ่าย นามออกทั้งนั้น ส่วนฝาครอบนั้นหาได้ดังเดิม คือที่บนท้ายตัมเร แม้กระนั้นเราก็พึงสันนิษฐาน ได้ว่าเคยมีฝาด้วยกันทุกถ้ำ โดยอนุมานจากรูปว่างถึงที่ปราสาทเลขที่ ๖๔ ณ นครธม (เลขที่ ๓.๘๐๗ ในบัญชี ไม่มีรูปถ่าย) ซึ่งตอนขอบบนมีเส้นรับฝาครอบปรากฏอยู่ชัด เส้นรับฝาครอบ นั้นคงจะมีแทบทุกถ้ำ แต่บัดนี้บุบสลายหักหรือไปเสียมากเพราะใช้ดับมืด

ท่านศาสตราจารย์กล่าวต่อไปว่า แรกที่จะได้พิจารณาถึงเหล่านี้นี้ เราก็คงจะนึกทันที ว่าเป็นที่หินสำหรับใส่ศพ จริงอยู่ที่หินเหล่านี้นั้นโดยมากเป็นขนาดย่อม และเช่นที่ปราสาท พระนอคนันต์ถ้ำเดียว (เลขที่ ๓.๘๕๕ ในบัญชีไม่มีรูปถ่าย ภายนอกยาว ๐ ม. ๖๔ กว้าง ๐ ม. ๖๔ สูง ๐ ม. ๓๔ ภายในยาว ๐ ม. ๒๗ กว้าง ๐ ม. ๒๗ สูง ๐ ม. ๒๕) ดูไม่น่าจะเอามา ใช้สำหรับใส่ศพสด จึงคิดกันเสียไปว่า หรือจะเป็นถ้ำสำหรับฝังศพที่ตายแล้ว แต่ถ้านั่น เราจะอธิบายว่ารูปสำหรับถ่ายนามออกนั้นเพื่ออะไร ถ้าเป็นหินศพก็พอเข้าใจได้ว่าพวกปล้นทรัพย์ อาจขุดเอาออกมาจากหลุมใต้ที่บูชา แต่ถ้านั่นถ้ำนั้นจะเอาออกมาเสียจากที่บูชา โดยเฉพาะเช่นที่หอกลองนครวัดและพนมบาแชนงนั้น เพื่อเหตุไร

อนึ่งท่านศาสตราจารย์ขอให้เราสังเกตว่า ถ้าจะใช้สำหรับใส่ศพสดแล้ว ขนาดถึง เด็กที่ตูดที่คนโค่นก็ไม่ผิดกันนักกับขนาดโกศ (๓ ม. ๒๐ x ๐ ม. ๖๐ ตรงศูนย์กลาง) ใช้บรรจุ พระศพพระราชและเจ้านายเขมรแต่ไทยในท่าประทับนั่ง^๒ ในเวลาปัจจุบัน

๒. เรื่องบรรจุพระศพท่าประทับนั่งนี้ ศาสตราจารย์เซเคต์ได้ลงหมายเหตุมีข้อความดังต่อไปนี้ ใน เรื่องที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ทรงแต่งเป็นภาษาไทยลงในวารสารสมาคมค้นคว้าประเทศไทย (เล่ม ๓๒ ภาค ๒ ตุลาคม ๑๙๔๐ หน้า ๖๑-๖๒) สมเด็จพระอภัยภูเบศร (โดยมิได้ทรงตอบ) ว่าเหตุใดจึงได้บรรจุ พระศพในท่าเช่นนั้น เมื่อเรานึกดูว่าในประเทศเขมรและประเทศไทยเช่นเดียวกันกับประเทศอื่นๆ อีกมากมาย มีเรื่องเกี่ยวกับมาระหว่างพิธีเกิดกับพิธีตาย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ตายไปเกิดในชาติหน้าด้วยดี (ตัวอย่าง เช่น ให้บุตรนั่งเหยียดขาออกศพบิดาที่ตายขึ้นชำระล้างบนตักของตน หรือบุตรชำระศพมารดา เช่นเดียวกันกับ การชำระล้างทารกที่เกิดใหม่จะนั้น) ก็ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าทำนองนั้น คงจะให้เป็นที่ของทารกอยู่ในครรภ์ และการใช้ผ้าขาวห่อศพ ๒ ผืนนั้น (ดู A. Leclère Crémation et rites funéraires au Cambodge หน้า ๒๗) ก็สมมติให้เป็นอวัยวะ ๒ อย่าง คือ กะเพาะหุ้มทารกทั้งส่วนในและส่วนนอกนั่นเอง

ตามความเห็นของศาสตราจารย์เซเคต์นี้ ก็มีเหตุผลน่าเชื่อถือขึ้น เมื่อเราระลึกถึงธรรมเนียมซึ่งทราบ ว่า คนไทยบางคนโดยเฉพาะท่านผู้ใหญ่ ๆ สอนสวดสวดที่ตัดจากเด็กไว้จนเมื่อเจ้าของตายไปแล้ว ก็นำออก เผาพร้อมกับศพ เพื่อให้แน่นอนว่าจะได้ไปเกิดใหม่

อย่างไรก็ดี รูปถึงหินเหต่านว่าโดยทั่วไป เฉพาะอย่างยิ่งที่มีฝาครอบอยู่พร้อม ทำให้เรานึกถึงรูปร่างหีบศพเขมรหรือไทยทางชนิดที่ตกแต่งให้งดงาม มีฝาครอบเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป และมียอดแหลมหนึ่งหรือหลายยอดเห็นอชันบนแห่งผ้านั้น^๓ และเมื่อนำราหูหรือกักริมุขเองก็มีแบบอย่างตรงกันบนหีบเหต่าน^๔ (รูปที่ ๓ ก. และ ข)

๓. เกี่ยวกับเรื่องหีบศพนี้ ศาสตราจารย์เซเดส์ ลงมาขบเหตุมีข้อความดังต่อไปนี้ ในเรื่องที่ทรงแต่งเป็นภาษาไทยลงในวารสารสมาคมค้นคว้าประเทศไทย (เล่ม ๑๒ ภาค ๒ ตุลาคม ๑๙๔๐ หน้า ๔๕-๕๒) พระบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าธรรมาธิราช ทรงสืบหาต้นเหตุธรรมเนียมใส่โกศของเขมรและไทยว่าเมื่ออย่างไร ธรรมเนียมใส่โกศนี้ไม่มีหลักฐานประวัติศาสตร์กล่าวถึงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ ทรงคิดว่าในศิลาจารึก ณ เมืองมโหสถในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ กล่าวว่าในประเทศจัมปาใช้โกศเป็นกรอบสวมศพแล้วห่อด้วยผ้าขาวเป็นปูชนียวัตถุของพระองค์พระราชผู้วาชนม แต่ประเทศไทยซึ่งนับถือพุทธศาสนาอาจจะได้นำมาใช้สวมพระบรมศพพระราช โดยถือว่าพระองค์ก็เป็นเทวดาโดยสมมติ เรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตได้ทรงทำบันทึกอย่างพิสดาร (หน้า ๕๕-๖๔ ในวารสารฉบับนั้น) ทรงเห็นว่าโกศเครื่องครอบหีบศพน่าจะเป็นโกศสำหรับใส่อัฐิภายหลังเผาศพแล้วก็เป็นได้ ส่วนโกศใหญ่ที่ใช้บรรจุศพทำนองและเก็บไว้จนแห่งก่อนเผานั้นคงจะมาจากมูลเหตุอื่น ทรงคิดเห็นว่าจะเกิดแกมฉาปที่ตึงศพ แต่ย่อมเสียให้เล็กลง และทรงเห็นว่าหีบศพที่มีฝาครอบเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปที่เรียกว่า “เหม” คงจะมาแต่ฉาปเหมือนกัน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ ได้ทรงอธิบายว่า ทำไมคำว่า “เหม” ซึ่งแปลว่า “ทอง” (ส. เหมะ) จึงได้กลายเป็นชื่อหีบศพ แต่ศาสตราจารย์เซเดส์แนะว่ารูปของฝาเหมน่าจะตอบคำถามข้อนี้ได้ ก็ขออดแหลมหนึ่งหรือหลายยอดบนผ้านั้น ทำให้เรานึกถึงเขาพระเมรุ ภูเขาทอง (เหมะคีรี) ซึ่งใช้เรียกชื่อศาลาเผาศพ (เมรุ) ด้วยดังได้ทราบกันอยู่แล้ว ถ้าถึงหินซึ่งค้นพบที่นครวัดเป็นหีบสำหรับเก็บศพไว้ให้แห่งหรือสำหรับใส่ศพที่แห่งแล้วจริง เราอาจจะถือได้ว่า ดังเหล่านี้ ถ้าพิเคราะห์ด้วยลักษณะแล้วน่าจะเป็นมูลเดิมของโกศใหญ่สำหรับใส่ศพก่อนเผา

๔. เรื่องราหูในรูปที่ ๓ ข. มีหน้าราหูประดับฐานของหีบศพด้วยอาการอันทำให้เรานึกถึง “เหม” และ “โกศ” ศาสตราจารย์เซเดส์อธิบายว่าในฐานนี้เองเขาใส่หีบศพที่แท้จริง และดวงที่ยกขึ้นมานั้นเป็นช่องสำหรับจุดชนวนไฟเผาศพ มีเรื่องราวที่จะกล่าวได้มาเกี่ยวกับการใช้หน้าราหูหรือกักริมุขเป็นเครื่องประดับหีบศพนี้และโดยเฉพาะการใช้ประดับรูปสำหรับถ่านน้ำออกในถ้ำหินของเขมร ตามนิยายเดิมพระราหูเป็นเทพยตนหนึ่งซึ่งสงเคราะห์เป็นอมมนุษย์จึงไม่เว้นที่จะกินทรากศพหรือน้ำเหลือง แต่แม้เป็นอมมนุษย์ก็ดี ตามนิยายโบราณนี้พระราหูก็เป็นอมรเทพเหมือนกันเพราะลักดื่มอมฤต (ด้วยกันกับเทวดาอื่น ๆ) ฉะนั้นถึงแม้กักริมุขซึ่งอีกนัยหนึ่งเรียกว่ากาละนั้นเป็นเครื่องหมายแห่งผู้กินชีวิตคนโดยทำให้เวลาล่วงไปก็ดี แต่ในฐานะที่เป็นราหูเทพบุตรนั้น ท่านมีหน้าที่จะให้ชีวิตแก่พระจันทร์หรืออาทิตย์ที่กินเข้าไปเนือง ๆ ในเวลาจันทร์ปราศหรือสุริยคราส และด้วยการที่กินเข้าไปนั้นย่อมเป็นผลให้จันทร์หรืออาทิตย์นั้นได้ไปเกิดใหม่ในสวรรค์ การไปเกิดใหม่ในสุคติภพนี้เองก็เป็นจุดหมายสำคัญของพิธีทำศพ ซึ่งหมายถึงช่วยให้ผู้ตาย (หรือ “ผู้ถูกมฤตยูกิน”) ได้ไปเกิดใหม่หรือได้เข้าสู่ภาวะอันไม่รู้จักตายนั้น วัดในชาวและบาฬีเฉพาะอย่างยิ่งที่ปะระพูทโร (Mus: BEFE 0, 32 page 365) ชื่อมี “ประตุก” และข้างบนประตูเหล่านี้มักมีหน้ากาลจะทำทำกินผู้เดินทางมาบูชาเพื่อถ่มลงภายใน ซึ่งสมมติว่ามีโลหหน้าอันล้อมวงไว้ข้างในวัด “เรือผู้ตาย” ในหมู่เกาะอินโดนีเซีย (คือหมู่เกาะเนเธอร์แลนด์อินเดีย) มักจะเป็นรูปมังกร สัตว์นี้สมมติว่าเป็นญาติกับราหูกักริมุขดังนางเดอ โคราส เรมีซาด (Mme. de Coral Remusat) ได้ชี้แจงไว้แล้วในเรื่องชื่อ Animaux fantastiques de L' Indochine, de L' Insulinde et de la Chine, BEFE 36 p. n. 427)

เพื่อสนับสนุนความสันนิษฐานซึ่งมีใจความว่า ถึงหินเป็นที่บรรจุศพสดดังได้กล่าวมาแล้ว คำศาสตราจารย์เซเคต์ได้ยกหลักฐานอื่นๆมาแสดงอีกบ้างและกล่าวด้วยว่า ความสันนิษฐานดังกล่าวหาพิสดารได้ความสมแล้ว จักเปิดทางให้ได้เข้าใจเหตุผลอันไม่เคยได้คาดหมายกันมาในเรื่องโบราณสถานใหญ่ ๆ ของนครหลวงนั้นอีกมาก เสียดยที่พระยานหลักฐานทางฝ่ายจีนหาไม่ได้มาก มีบ้างก็อยู่ในสมัยฟูนาน คำนานวงศ์เหลียง (ตอนครั้งแรกแห่งคริสต์ศตวรรษที่ ๖) กล่าวว่าเขมรมีวิธีปลูกศพ ๕ อย่าง คือ น้ำ ไฟ ดิน และนก ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ เจียวตากวนบรรยายก่อนข้างตะเอยถึงการทิ้งศพให้สัตว์ร้ายกิน กล่าวด้วยว่า “ได้เริ่มมีคนบางจำพวก คือลูกหลานจีนใช้วิธีเผาศพที่เขาเป็นเจ้าภาพ พระมหากษัตริย์นั้นฝังในหอแต่ข้าพเจ้าไม่ทราบว่ามีพระศพสดหรือเฉพาะพระอัฐิของท่าน”

ทั้งนี้ไม่เห็นกล่าวถึงหีบหินได้ศพเลย แต่ท่านศาสตราจารย์ขอให้สังเกตความตอนที่ว่า พระศพพระมหากษัตริย์ฝังไว้ในหอกถางแห่งหนึ่ง เราพึงสันนิษฐานได้ต่อไปว่าเมื่อฝังก็ต้องมีภาชนะอย่างใดอย่างหนึ่งสำหรับทรงพระศพนั้น

ท่านศาสตราจารย์กล่าวต่อไปว่า เราจะทราบได้จากการพิจารณาคำจารึกว่า ในคันธมัยนครวัดและก่อนนั้นขึ้นไป ได้มีประเพณีสร้างเทวรูปสนองพระองค์หรือคิวดังค์ (ซึ่งเขาบูชาอย่างเดียวกันกับเทวรูป) แล้วขนานพระนามเจ้านายประกอบถวายเทวรูปหรือคิวดังค์ที่สร้างขึ้น เช่นพระเจ้ายโศวรมันที่สร้างคิวดังค์มีนามว่า “ยโศเรศวร” ปุชนียวัตถุสนองพระองค์เหล่านี้แบ่งออกเป็น ๒ จำพวก คือ (๑) สร้างถวายพระญาติที่ล่วงดับไปแล้ว เช่นรูปพระโพธิสัตว์โตเกศวรที่ปราสาทพระขรรค์ ซึ่งพระเจ้าชยวรมันที่ ๗ ทรงสร้างถวายพระราชบิดา และขนานนามถวายว่า ชยวเรศวร (ดู Cabiers EFEO ฉบับที่ ๒๐-๒๑ หน้า ๑๘ และ (๒) สร้างถวายผู้ยังมีพระชนม์อยู่ เช่นพระนางชยราชเทวีพระมเหสีของพระเจ้าชยวรมันที่ ๗ ทรงสร้างถวายพระญาติของพระองค์ ปรากฏจากคำจารึกที่หลักใหญ่แห่งพิมานอากาศ (ดู BEFEO ๒๕ หน้า ๑๐๓-๑๐๔) ในประเภทหนึ่งผู้สร้างอาจสร้างสำหรับพระองค์เองก็ได้ เช่นคิวดังค์ที่บางซึ่งพระเจ้าอินทวรมันทรงสร้างและขนานพระนามว่า อินทเรศวร และคิวดังค์ยโศเรศวรที่บาแวงดังได้กล่าวมาแล้วสองแห่งนี้นายด์แคเรน (Ph. Stern) คิดเห็นว่าเป็นสถานที่สำหรับบูชาพระเทวราชมาโดยลำดับกาล

ที่เทวสถานแปรรูป มีวัตถุต้นของพระองค์เจ้านายที่เกี่ยวกับการสร้างเทวสถานนั้นคือ ในหอกลางตั้งเทวรูปนามว่า พระราเชนทรภักทเรศวร ซึ่งเป็นรูปแห่งเทวดาลำคัญของ กัมพูชาก็ผู้ทรงนามว่าภักทเรศวร เทวรูปต้นของพระองค์พระเจ้าราเชนทรธรรมัน ผู้ทรงสร้าง สถานแปรรูปนี้ อีกตั้งมุมในเทวสถานนี้มีมุมตะขอ หอหนึ่งประดิษฐานรูปพระนารายณ์ทรง นามว่า ราเชนทรวิศวรูป ต้นของพระองค์พระญาติห่าง ๆ ทางพระชนนีผู้มีนามว่า วิศวรูป อีกหอหนึ่งประดิษฐานรูปพระอุมา ไม่ปรากฏพระนาม แต่อุทิศต้นของพระองค์พระนางชยเทวี ผู้เป็นพระเจ้าน้ำหรืออาของพระเจ้าราเชนทรธรรมัน อีกหอหนึ่งประดิษฐานรูปพระอิศวร ทรง พระนามว่า ราเชนทรธรรมเทเวศร ต้นของพระองค์พระเจ้าหุขธรรมันที่ ๒ ผู้เสวยราชย์ก่อน พระองค์ขึ้นไป อีกหอหนึ่งประดิษฐานรูปพระอิศวรทรงนาม ราเชนทรธรรมเมศวร ต้นของ พระองค์พระเจ้าราเชนทรธรรมันเองอีกพระรูปหนึ่ง ซึ่งทรงอุทิศไว้ว่า “ทรงสร้างขึ้นไว้เพื่อพระ- องค์เองจะได้วัฒนาถาวรสืบไป” ประหนึ่งว่าเป็น ภูบาลภาว หรือภูบาลภาพของพระองค์^๕

ถักรัถการบูชาเจ้านายเป็นคฤเวศคานี้ ไม่ได้มาแต่ศาสนาฮินดู หรือศาสนาพุทธ และไม่จำกัดแต่ภายในวงมฤตกวัตรเท่านั้น เพราะปรากฏว่าพระราชหรือราชินีได้ทรงสร้าง พระรูปพระองค์เองและพระญาติขึ้นในระหว่างยังดำรงพระชนม์อยู่เหมือนกัน ทั้งมีใช้ถักรัถของ เขมรโดยเฉพาะด้วย เพราะปรากฏตัวอย่างในอินเดีย ในจัมปา และในปัจจุันตประเทศอื่นๆ นอกอินเดียอีกบางแห่ง ศาสตร์จารย์เซเคต์ ถึงกับแนะว่า เมื่อทางเขมรหาหลักฐานเรื่อง การศพไม่ได้เพียงพอฉะนั้นแล้ว บางทีควรจะสอบสวนดูทางชวา บาห์ดี ซึ่งอาจมีร่องรอยเทียบ เคียงกันได้อีก

ในประเทศเนเธอร์แลนด์อินเดีย นายวันเอิร์ด (J.C. Van Eerde) นายมุนด์ (J.L. Moens) และ ดร. สตุตเตอร์ไฮม์ (W. Stutterheim) ได้พิจารณาดัชนีการทศพเท่าที่อาจเกี่ยวกับการ สร้างเทวสถานในชวาและการถักรัถการบูชารูปท่านผู้เป็นใหญ่ไว้เป็นอย่างดี ดร. สตุตเตอร์ไฮม์^๖ กล่าวถึงธรรมเนียมการพระศพพระราชบาห์ดีไว้เป็นความกะทัดรัดดีว่า ในการถวายพระเพลิง

๕. คำนี้เป็นสำนวนโบราณใช้ในจารึกเขมร ศาสตราจารย์เซเคต์แปลว่า essence royale และขอให้สังเกตไว้ให้ดี เพราะยังจะเป็นข้อความสำคัญต่อไป

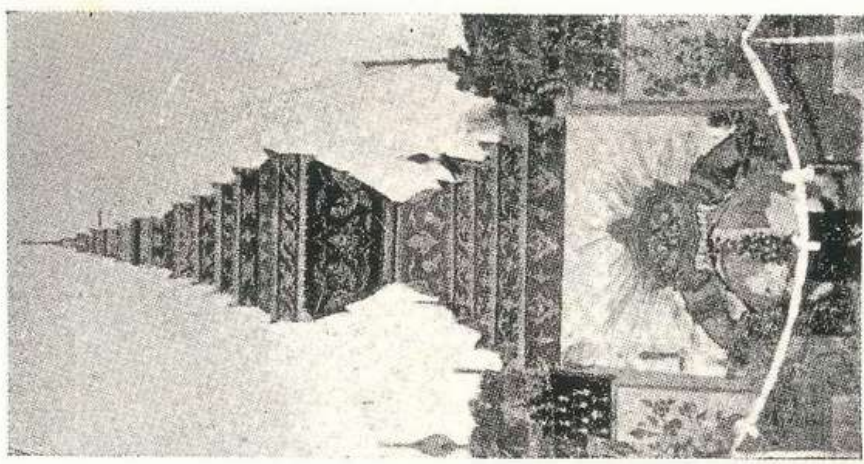
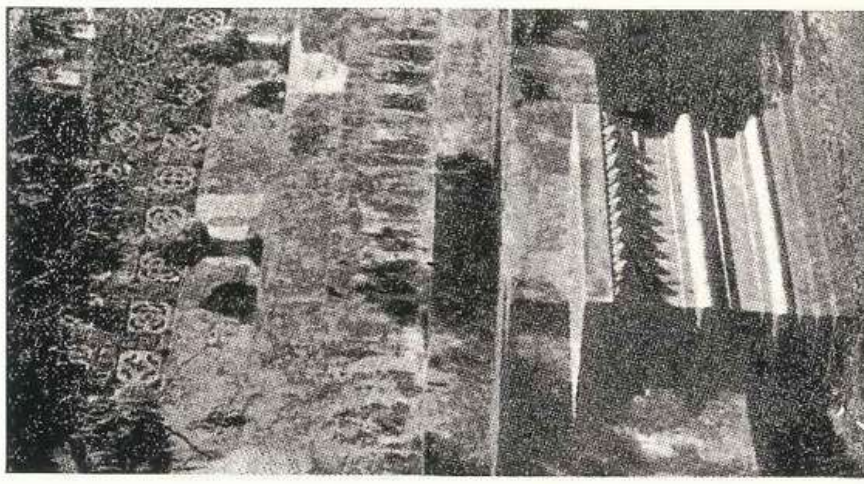
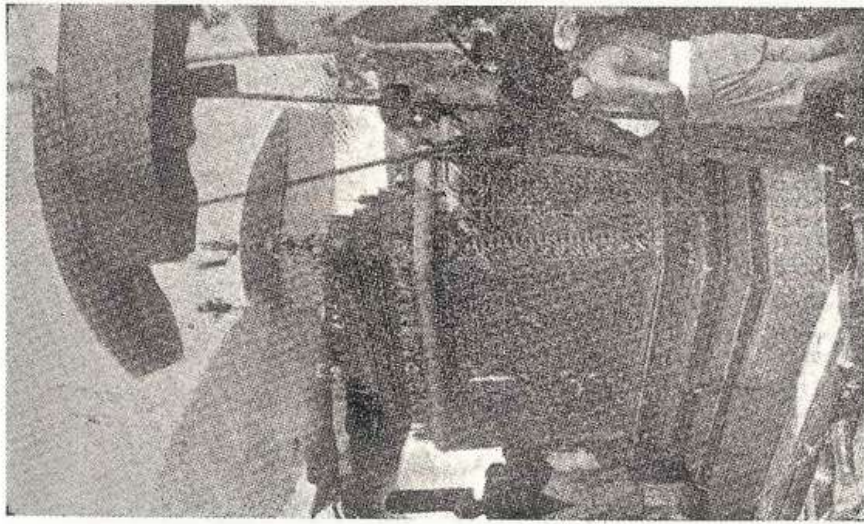
๖. ดู W. Stutterheim : Indian Influences in old Balinese Art, pp. 22-24, publ. India Society.

ได้มีพิชิตตายอย่างเพื่อนำ พระวิญญาณของพระราชา ซึ่งขาดจากโลกแล้วให้ขึ้นสู่สวรรค์ ครั้นแล้วก็มีพิชิตตายเพื่อจะให้ผู้ที่ตงดับไปแล้วจะได้ยินโยชนที่ผูกไว้กับวัฏฏสงสารทีเดียว โดยนำพระอังคารเข้าบรรจุใน “ปุษปศรীর” และเผาปุษปศรীরอีกข้างหนึ่ง แล้วแบ่งพระอังคารนั้นไว้ส่วนหนึ่ง เหลือหนึ่งตอไปในทะเลพริ้นถอกันว่าเป็นทำนองศารท ค่อจากนั้นยังต้องทำพิธีอีกเมื่อเวลาตงดับไปบ้างแล้ว คือมีการอุทิศที่ดินแห่งหนึ่ง ในที่นั้นต้องขุดหลุมแล้วฝังพระอังคารบรรจุในผอบ เมื่อถมหลุมแล้วจะต้องประดิษฐานรูปหินแห่งพระเป็นเจ้าซึ่งอวดารตงมาเกิดในโลกเป็นราชาผู้เพ่งสวรรค์ไปแล้วนั้น แล้วจึงสร้างเทวาลัยครอบเทวรูปนี้ เป็นสถานที่สำหรับทายาท จะได้มากระทำสักการบูชา เพื่อเชิญพระวิญญาณให้เข้ามาตั้งอยู่ใน พระรูปตามคราวต่อไป

ศาสตราจารย์เซเคส์อธิบายความทงนี้โดยพิศดารว่า ภาษาโบราณของชาวมีคำ ๆ หนึ่งเป็นกิริยาแต่ดงอาการที่พระราชาผู้สวรรคตได้กลายสภาพเป็นเทวะ คำนี้มาจากคำสันสกฤตว่า ชรม แต่แซก “อิน” เข้าไประหว่างกลางคำดังนี้ ช + อิน + ชรม = ชินรุม แปลความตรงว่า = กลายเป็นชรม เรื่องนายโฟเก้ต (J. Ph. Vogel) ชี้แจงว่า แม้ในประเทศอินเดียเอง คำว่า “ชรม” ซึ่งแต่ก่อนแปลว่า “ดัมมาปฏิบัติ” นั้นในเวลาต่อมาได้กลายเป็น “วัดที่ประกอบขึ้น” หรือ “สถานที่สร้างขึ้นด้วยความศรัทธา” ขึ้นหนึ่งแล้ว ศิลาจารึกภาษาดันตฤคฤคหลายแห่งในประเทศเขมร ใช้คำว่า “ชรม” ในแง่รูปธรรมต่างจากอย่างเดิมซึ่งกระเดียดไปทางนามธรรม ทงนี้ยอมขยายวงการศึกษาให้กว้างขวางออกไปอีกดังจะได้บรรยายโดยลำดับดังต่อไปนี้

ใน “ยุคก่อนนครหลวง” เขมรเรียกสถานที่ทางศาสนาว่า “ปฺณย” ซึ่งตรงกับคำไทยว่า “บุญ” ถิ่นความถึงงานประกอบขึ้นด้วยความศรัทธา อันจะนำมาซึ่งกุศล ในภาคต่อมาที่สังเคราะห์เข้าใน “ยุคนครหลวง” นั้น ปรากฏจากศิลาจารึกหลายแผ่นว่าใช้คำว่า “ชรม” (คือธรรม) แทน “ปฺณย” บ่อยๆ แต่บทหนึ่งซึ่งมาจากศิลาจารึกที่บันทายกฏี มีความจำกัคตงไปกว่านั้นอีกดังต่อไปนี้

๑. สถานที่เช่นนี้ในขวาเรียกว่า จัณท์ ซึ่ง ดร. สตุตเตอร์โฮม์ อธิบายว่าคงเป็นคำย่อสำหรับใช้แทนจำนวนเต็มว่า จัณท์โคฤท ซึ่งแปลว่าเทวาลัยของพระนางจัณท์ผู้เป็นมฤตยู หรือเทวีแห่งความตาย

- รูปที่ ๓-ก. ก. “เหม” หรือหีบศพในปัจจุบัณ ^ค หีบไม้สักผสมการวดใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณนครวัด
- ข. ^ข หีบศพเจ้าเมืองเวียงจันทน์
- ค. ^ค ทับบรรจุศพของกษัตริย์ราชอาณาจักรเมืองหลวงพระบาง

เตสุ เทเวสุ ธรรมสุย มุรุตตสุยาวสุถิตสุย สะ
 รกษาม อภิลษณ สาธุ วรวิตีติ วโจมฤตํ ฯ

“โดยมีปรารภนาที่จะให้อารักขาแก่ธรรมของตนอันรวมและตั้งอยู่ในรูปพระเป็นเจ้าทั้งปวงนี้ ผู้สร้างจึงแสดงอมฤตวาจาแก่ปวงสาธุชนว่า”

ปัญหามิย่ว่าคำว่า “ธรรม” ในที่นี้ท่านคิวจารย์ผู้รจนาคำว่าภิกขุบัตถกัมม์หมายความว่าเพียงงานที่ประกอบขึ้นด้วยศรัทธาของผู้สร้างเท่านั้น หรือยังมีความหมายอันใดอีก บทที่ ๒๘๓ แห่งหลักหินใหญ่ที่แปรรูปออกจะรับรองว่ายังมีอะไรอีก จึงขอคัดมาคู้กันดังนี้

ยมาภุยุเปตา นิยมาภิรามา
 ราเมว सा सत्त्ववत्ते प्रियासुत
 हतुदानरुทणुญिरु तुทธत्ति ธฤติरु วุโว
 ยศสุศรีเร มม ธมฺมชีวํ ฯ

“คุณนางงามผู้เป็นชายาแห่งพระสัตยวต ความถ่อมมัน (ธฤติ) ของเจ้า (คือทายาท) อันได้ยอมแล้วต่อข้อกำหนดห้าม (ยม) และชื่นชมแล้วในข้อนิยม (นิยม) แห่งศีลธรรม ได้เปิดตาให้คนบอดได้เห็น (หมายความว่า ให้ความรู้แก่ผู้โง่เขลา) และประสาทชีพให้แก่ธรรมในครีระอันมียศของข้า”

คำสดรจารย์เซเตสอธิบายว่า ถ้าจะเข้าใจความหมายแห่งฉันทันคตอดแล้ว จะต้องกำหนดความในใจไว้สองข้อ คือตามเรื่องเดิม (มหาภารต) นั้น นางดำวิศร์เป็นชายาซื่อสัตย์สุจริตต่อพระสัตยวตผู้วายชนม์ ได้ขอชีวิตสามีคืนมาจากพระยมซึ่งเป็นราชาแห่งโลกคนตาย ได้ขอให้ท้าวทุมมัตเตนพระสัสตัสร์ผู้มีเนตรมืดให้กลับเห็นได้ดี และเคยได้พรให้ท้าวเธอได้มีพระโอรสไว้สืบสกุลอีกถึง ๓๐๐ พระองค์นั้นประการหนึ่ง กับต้องจำไว้ด้วยว่าจากรากอันเป็นของพระเจ้าราเชนทรวรมันผู้สร้างเทวสถานแปรรูป เพื่อประดิษฐานพระศิวะองค์ซึ่งทรงสร้างขนต้นองพระองค์และขนานพระนามถวายว่าราเชนทรวาทเรศวร เพื่อความวัฒนาถาวร และเพื่อดำรงพระภูบาตภาพของพระองค์สืบไปนอกประการหนึ่ง

เมื่อได้กำหนดความในใจเราเป็นสองข้อดังกล่าวมาแล้ว เราย่อมมีทางที่จะเข้าใจ
ความแห่งฉันทข้างบนนี้ดังต่อไปนี้

ในบท ๒๗๒ - ซึ่งอยู่หน้าบท ๒๕๕ ในศิลาจารึกพระเจ้าราเชนทรวรมันได้ทรงวิงวอน
ทนายาทให้ “ส่งวณธรรมอันประดิษฐานอยู่ ณ ที่นี้” ครั้นถึงบทที่ ๒๗๓ นทวเธอจึงทรงดำเนิน
ความต่อไปว่า ขอให้ทนายาทนั้นจงมีความมั่นคงใช้ข้อกำหนดห้ามและศีลธรรมดุจดังนางชฎิ
ชยาพระธมได้เอาเยี่ยงแห่งนางสาวศรี จนได้มาซึ่งชีวิตพระภักดานัน

พึงสังเกตว่าในฉันทนี้มีการเล่นศัพท์ ชฎิ ซึ่งโดยปกติก็แปลว่าความมั่นคงและใน
ที่นี้ก็นำมาใช้เป็นสองนัย คือโดยปกติและโดยเอาเป็นชื่อของชยาพระธมดังได้แสดงมาแล้ว

นอกจากนั้นความทั้งบทยังแปลได้เป็นสองทางอีก คือทางโวหารหรือนามธรรมและ
ทางตำนานหรือรูปธรรม หากแปลทางแรกจักได้ความว่า ค่อยไปภายหลังเมื่อไม่มีพระองค์
แล้ว ให้ทนายาทของพระองค์ยินยอมอยู่ในข้อกำหนดห้าม (ยม) ของศีลธรรมและชื่นชมใน
ข้อนิยมของศีลธรรม จะได้เปิดตาให้แก่ผู้โง่เขลาและรักษาระเบียบธรรมอันได้มีพระองค์ไป
เพราะขาดองค์อุปถัมภ์ไปในตอนที่พระองค์เสด็จสวรรคตลงนั้น จริ่งอยู่ระเบียบธรรมนี้แม้จะ
จะมีพระองค์ไปบ้างก็ยังมิอยู่ในพระยศที่ยังปรากฏอยู่ว่า พระเจ้าทรงธรรมยังทรงอยู่ในความจำ
ของคนที่จะถึงถึงพระองค์และในเยี่ยงอย่างราชกรณียกิจอันได้ทรงประกอบไว้

หากแปลทางหลังก็จะได้ความโดยวิธีเล่นศัพท์เป็นชื่อบุคคลในตำนานปรัมปราว่า

ค่อยไปภายหลัง ๑๑ ให้ทนายาทนั้นขอร้องพระยมผู้ราชาแห่งโลกคนตายและพึงพระ
นิยม (โอรสพระยม) เพื่อจะได้เบิกพระเนตรและประสาทชีพให้แก่ธมอันอยู่ในศรัทธา
มัยศรีของข้า

ซึ่งถ้าจะสรุปลงไปอีกชั้นหนึ่งก็ว่า—

๔. ครั้นนี้ศาสตราจารย์ เซเดส์ ลงหมายเหตุว่า การเบิกพระเนตร (ส. นยโนมิลัน P.K. Acharya: Manosâra, LXX) นั้นเป็นพิธีสำคัญในการฉลองรูปปฏิมา มาแต่กาลนานจนบัดนี้ เพราะรูปนั้นจะเป็นที่นับถือ
บูชาไม่ได้ นอกจากจะเป็นรูปที่มีชีวิตโดยมีเทวดาเข้ามาสิงอยู่ คำว่า “อนุมิลิต” พบบ่อย ๆ ในศิลาจารึก เช่นที่
หลักหินที่สดก๊กกรม (ด้านหมายเลข D ๑๑ บันทึก ๔๖, ๔๘, ๔๙ ดู BEFEO, XV, 2 p. 74) คำสมัยใหม่ใน
ภาษาเขมรใช้ว่า “เบิกพระเนตรพระ” (A. Leclère: Le Cambodge, Fêtes civiles et religieuses, pp 146-147)

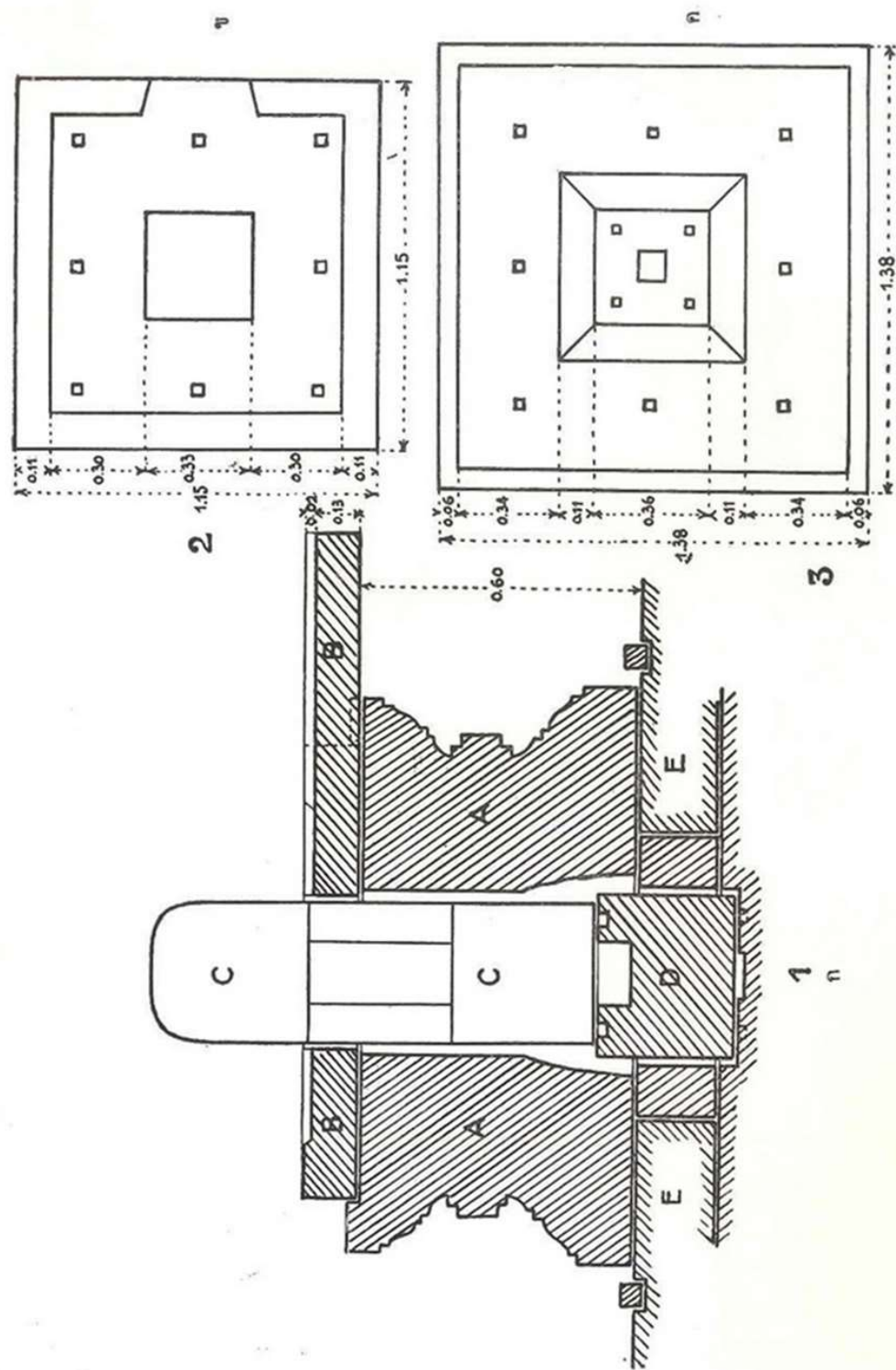
๕. ศรัทธามัยศรีนั้นท่านหมายความว่าเทวรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพระองค์นั่นเอง

ขอให้จัดการพระศพและฉลองเทวรูปสนองพระองค์นั้น เพื่อประสาทชีพให้แก่
 ธรรมซึ่งจักสิงอยู่ในเทวรูป เพื่อดำรงไว้ซึ่งพระยศ (ไทยเราใช้ว่า เกียรติ หรือ เกียรติยศ
 ในที่นี้) ชั่วกาลปาวสาน

ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ย่อมจะเห็นได้ว่า ศิลาจารย์สร้างเทวรูปขึ้นเพื่อให้ธรรมหรือ
 การกุศลของคนได้มีรูปร่างขึ้นไว้ต่อไปชั่วกาลปาวสานก็ส่วนหนึ่ง ส่วนพระเจ้าราชาเชนทรวรมัน
 แม้ระหว่างยังมีพระชนม์อยู่ก็ได้สร้างเทวรูปขึ้นไว้ที่แปรรูป เพื่อเป็นเครื่องดำรงซึ่งพระภูบา
 ภาพของพระองค์ไว้ก็ส่วนหนึ่ง ทั้งนี้ ขอสำคัญยังอยู่ที่จะต้องมีให้พระภูบาภาพ หรือที่
 เรียกในจารึกอีกแผ่นหนึ่งว่า “สุกมขานุคราคุมัน” นั้นสถาปนาไปได้เป็นอันขาด^{๑๐} ธรรมดัง
 กล่าวนั้น จะต้องให้ตั้งอยู่ในเทวรูปซึ่งจักเป็นเครื่องดำรง (ศรีวิ) พระยศของพระองค์ดังกล่าว
 แล้ว เพื่อจะให้เป็นที่ไปดังนี้ ทายาทจะต้องรักษาเทวาลัยและกระทำการสักการบูชาพระองค์
 นั้นด้วยวิธีซึ่งเชิญพระภูบาภาพเข้ามาไว้ในเทวรูปสนองพระองค์ ซึ่งศัพท์เขมรเดิมใช้ว่า
 “กมรแดงชัค” ซึ่งต่อมาเปลี่ยนใช้ว่า “พระรูป” หรือถ้าเป็นพระรูปที่มีภูบาภาพอยู่แล้ว
 ก็ทำพิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อพินให้รูปซึ่งเจ้าของถวายชนม์ไปแด่ตนกลับมีชีวิตขึ้น เช่น
 บรรจุได้พระรูปพระอัฐิหรือพระอังคาร หรือเครื่องอุปโภคใด ๆ ที่ถกกันว่าจะอาจจะพินชีวิตให้แก่
 พระรูปได้ ดังพระภูบาภาพได้ให้ชีวิตแก่พระรูปเมื่อเจ้าของยังมีพระชนม์อยู่ฉะนั้น บทกวี
 จารึกทำให้เราเห็นเป็นอย่างดี ซึ่งฐานะอันต่างกันระหว่างพระรูปพระราชหรือท่านผู้ใหญ่
 ที่ถวายชนม์ไปแด่ กับรูปที่สร้างขึ้นมาเมื่อยังมีชีวิตอยู่ และให้เห็นได้ด้วยว่า พระราชาและท่าน
 ผู้ใหญ่เหล่านั้นเอาพระทัยใส่เพียงไรในอันที่จะให้รักษาดูแลธรรมของท่าน (คือเทวสถานนั้น ๆ)

ในการฝากฝังเทวาลัย (ธรรม) แก่ผู้สืบสันตติวงศ์ พระราชาเขมรโบราณเหล่านั้นทรง
 เน้นความเต็มใจว่า ผู้สืบสันตติวงศ์ของท่านจะประพฤติเป็นธรรม และจะทรงยกไว้ดังพระองค์
 เอง ฉะนั้น ในศิลาจารึกแห่งหลักหินที่ใดใด พระเจ้ายโสวรมันจึงประทานพระราชโองการไว้ว่า

๑๐. คำนี้ปรากฏในจารึกที่ได้มาจากวิหารพระนอกร ถ้าจะถอดรูปเป็นภาษาบาลีซึ่งคนไทยจักเข้าใจได้
 ดีขึ้นก็จะลงรูปเป็น สุขุม + อนฺตร + อตุต ซึ่งตามภาษาที่คนไทยโดยมากพูดกันก็น่าจะเรียกว่า “วิญญูณที่สุขุม”
 ศาสตราจารย์เซเดส์แปลว่า Moi subtil ก็คนที่ละเอียดหรือสุขุมซึ่งควรจะเทียบศัพท์ทางมหายานได้ว่าธรรม
 กายต่างจากคนที่หยาบคือรูปกาย

รูปที่ ๕ - แสดงวิธีตั้งลิ้งค์ แท่งลิ้งค์หัวหาคะวันตกเฉียงเหนือในพนมบาแวง
 ก. รูปตัดข้าง A. คือ เริงกรอบ B. รวง C. ดังค D. ส่วนวงฝังมี ๑๗ ช่อง E. ช่องในฐานชาตา
 ข. รูปตัดเบืองบน
 ค. รูปแสดงช่องในฐานชาตา

ดำรงยศ” ดังพระราโชวาทพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนยาภิเษก (สันติ) ดิถีพระวงศ์อันเป็นลัทธิเศศ หรือทางที่จะนำไปสู่ลัทธิเศศ หรือทางที่จะนำไปสู่ลัทธิ

โวหารทั้งนี้ ทางพุทธศาสนาได้ใช้อยู่เนือง ๆ จนชินหูเราพอใช้ ธรรมซึ่งใช้ในทาง รูป (หาใช่ทางนามธรรมดังเราพบในพุทธศาสนาไม่) นั้นเป็นทรัพย์เป็นทุน (ธน) ซึ่งพระราชา ผู้ชนกเวนค่อให้เป็นมรดกแก่ทายาทของพระองค์ฉันใด พระสาวกของพระพุทธเจ้า พระองค์ผู้มี ธรรมเป็นพระกาย (ธรรมกาย) ก็เกิดจากธรรม (ธรรมข) เป็นตัวตนขึ้นด้วยธรรม (ธรรมนิรมิต) และเป็นผู้สืบธรรม (ธรรมทายาท) ฉะนั้น พระสาวกเหล่านั้นเป็นผู้รับพระธรรมซึ่งเป็นพระกาย ของพระพุทธเจ้า

ในพระเจดีย์โบราณ ในประเทศอินเดียหรืออินโดจีนก็คัมภีร์พระธรรมของพระ พุทธเจ้าฉบับหนึ่งซึ่งค้นพบ ในประเทศพม่าเป็นใจความสรุปข้อธรรมที่สำคัญในพุทธศาสนา คล้ายกับฉบับภาษาบาลีในประเทศเขมรฉบับหนึ่ง ซึ่งได้ชื่ออันน่าดังเถิดว่า “ธัมมกาย”^{๑๒} หนึ่งคือฉบับนี้คงค้นโดยยกข้อธรรมะขึ้นเปรียบเทียบเป็นข้อ ๆ ไปกับอวัยวะส่วนต่าง ๆ ใน พระพุทธกาย พระธรรมเท่ากับเป็นพระสาวกรักษาโดยแท้ของพระพุทธเจ้า เพราะพระองค์ ก็ได้เคยตรัสว่า “ใครแต่เห็นธรรมเขาก็เห็นศาสดา” ฉะนั้นการบรรจุพระธรรมจะเป็นตลอด ความหรือแต่ส่วนใดส่วนหนึ่งลงในเจดีย์ฐาน ก็เท่ากับได้บรรจุพระธรรมกายของพระพุทธเจ้า ลงในนั้น ท่านศาสตราจารย์จึงลงความเห็นว่าการศึกษาไทยใช้ “หีบพระธรรม” มีลักษณะรูปร่าง คล้ายกันที่สุดกับหีบใส่ศพชนิดที่เรียกว่า “เหม” (แต่เขาขุดบนฝาหีบออกเลย) ก็คือเขมร โบราณ ใช้ถึงหินซึ่งค้นพบที่นครหลวงนั้นก็หาใช่การบังเอิญไม่คือ ในชั้นต้นคงจะมีเหตุผลใน ทางอุปมาดังศาสตราจารย์เซเคต์ได้ชี้แจงมาแล้ว^{๑๓} หากเวลาดังไปนาน ๆ จึงไม่มีใครนึก ถึงข้ออุปมาอันเมื่อธรรมเป็นได้ทั้งราชธรรมทั้งศาสนธรรม และในแง่ศาสนธรรมยังอาจมีรูป เป็นกายของพระพุทธเจ้าได้ฉะนี้ ดัทธิเทวราชคือดทททถือว่าเทวคือราชา กล่าวคือพระเป็น เจ้าเข้ามาตั้งอยู่ในพระองค์ของผู้เป็นราชา จึงดำรงอยู่ได้ในราชประเพณีของเขมร ไม่ว่าใน สมัยศึกหรือวิษณุหรือมหายาน คือคงแต่ต้นสมัยนครหลวงที่นับถือพระอิศวรเป็นใหญ่จน

๑๒. ศาสตราจารย์เซเคต์ลงหมายเหตุครั้งนี้ด้วยว่า ทางประเทศลาวก็มีคัมภีร์สทฺทวิมลอันเป็นคู่มือ ของพระโยคาวจร และคัมภีร์นี้ก็แสดงทวิสาการว่าอาการใดตรงกับคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับใดและตรงกับ อักษรตัวใด (เช่น เกสาตรงกับ ก. โสมาตรงกับ ข. นขาตรงกับ ค. เป็นต้น)

เปลี่ยนไปเป็นถือพระนารายณ์ ในสมัยพระเจ้าสุริยวงมณีที่ ๒ จนเปลี่ยนต่อเป็นถือพระพุทธรูปในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ตลอดไป

ดังนั้น ธรรมกายอันปรากฏรูปเป็นพระศาสดนธรรมนั้น พระพุทธรูปเจ้าทรงรับเป็นมรดกตกมาแต่พระอัครพุทธเจ้า (ตามคติมหายาน) และประทานต่อไปยังพระสาวกผู้เป็นธรรมทายาทของพระองค์ฉันใดราชธรรมก็ย่อมเป็นมรดกตกมาแต่พระบูรพกษัตริย์ถึงพระองค์ผู้สร้างเทวรูป (หรือคิ่วตังค์) แล้ว และประทานต่อไปยังรัชทายาทของพระองค์ฉันนั้น ด้วยอาการและประเพณีดังได้ชี้แจงมาแล้ว

ที่โบราณสถานหลายแห่งในประเทศชวา ได้ค้นพบภาชนะทำด้วยหินสำหรับใส่ของเสกวัตถุภาชนะเหล่านี้บางอันมีฉากรและชั้นกระดุกใหม่ไฟปูนอยู่กับโดหัววัตถุเล็ก ๆ ที่โบราณสถานอื่น ๆ ยังได้ค้นพบแท่งหินสี่เหลี่ยมซึ่งศาสตราจารย์เซเดสอธิบายรูปร่างลักษณะว่ามีรูเจาะเหมือนรวงผึ้ง (Pierre à dépôt รูปที่ ๖) มักจะใช้สำหรับวางรับฐานดิ่ง ในแท่งหินเหล่านี้มีทองใบและพลอย แต่ไม่มีฉากรเลย

ในประเทศเซมราก็มีแท่งรวงผึ้งเหล่านี้ (รูป ๕-๕ และ ๖) แต่น่าเสียดายเป็นอันมากที่ในสมัยหนึ่งได้ถูกคนร้ายลักของบรรจุไปเสียหมด ในเวลานี้ไม่ได้พบช่องสำหรับรับฐานดิ่งแห่งใดเลยที่จะไม่ได้ถูกเจาะอย่างยับเยิน จึงเป็นการเหลือวิสัยที่จะบอกได้ว่า ในรูที่เจาะไว้ในแท่งหินสี่เหลี่ยมที่หาได้เป็นอันมากในสถานที่พังทลายนั้นมื่ออะไรบ้าง ในบางแห่ง (แต่ไม่ใช่ทุกแห่ง) ยังมีแท่งหินทำนองเดียวกันนี้อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งใช้วางข้างบนตรงเคียรเทวรูปขึ้นไปภายในในชั้นปรางค์ (รูป ๖ ก. และ ข) แท่งหินสำหรับวางข้างบนนี้ได้พบยังอยู่บนนั้นหลายแห่ง แต่ปราศจากเครื่องบรรจุ^{๑๓}

ในประเทศชวาก็ใช้หีบเหมือนกันแต่เป็นรูปไข่ เข้าใจว่าการใส่ศพในหีบเป็นธรรมเนียมมีมาแต่สมัยก่อนได้รับวัฒนธรรมฮินดู และสืบต่อมาจนถึงสมัย อินโด-ชวา ถึงรูปไข่

๑๓. แท่งที่วางข้างบนนี้ปรากฏว่าต้องวางให้ถูกทิศ เพราะมีโค้งแสดงทิศตะวันออก (รูป ๖ ก. และ ข.) หรือมีจะงอยที่จดไว้ว่า "บูรพ" (คือตะวันออก) ศาสตราจารย์เซเดสไม่ทราบว่ามีคามหมายอย่างไร แต่อนุมานว่าอาจเกี่ยวกับการเทียบด้วยพิธีราชาภิเษกเช่นที่วางระเบียบไว้ในคัมภีร์ศกปกพราหมณ (เล่ม ๕) ซึ่งให้พระราชาธิบดีอภิเษกโดยมีแผ่นทองวางรองพระบาทให้ทรงเหยียบแผ่นหนึ่ง และมีไว้เหนือพระเศียรอีกแผ่นหนึ่ง ถ้าท่านตั้งใจจะให้ความหมายดังนี้ในครั้งโบราณดังศาสตราจารย์เซเดสว่านี้ ก็แปลว่าเพื่อจะถวายอภิเษกแต่เทวรูปให้มีฐานะเป็นพระราชาผู้เป็น "บรมราชาภิเษกกาภิษิต"

เมื่อแรก (พวกนักโบราณคดีฝรั่ง) คิดว่าเป็นถังอาบน้ำ แต่ภายหลังยอมรับกันว่าเป็นหีบหินได้ศพ ปรากฏว่าในชาวโบราณนั้นใช้ประเพณีบรรจุอวัยวะ (อวัยวะหรืออวัยวะ) ของผู้ตายเข้าไว้ในรูปต้นของพระองค์ผู้วายชนม์ เมื่อปลุกศพให้มีชีวิตนั้นประการหนึ่ง ใช้บรรจุศพในถังซึ่งมีรูสำหรับน้ำไหลออกประการหนึ่ง

เมื่อได้ความทางขุดค้น ท่านศาสตราจารย์จึงได้พิจารณาดังลักษณะของถังหินซึ่งหาได้พบที่นครหลวงและอนุสาวรีย์การใช้ถังหินทางเขมรต่อไป ได้ความเป็นทางเด็กต้องประการดังนี้

๑. รูสำหรับถ่ายน้ำออก คงจะเป็นรูสำหรับถ่ายบุพโพจากศพสดตั้งไว้ในโกศและหีบที่ใช้สำหรับเก็บศพก่อนเผาในประเทศเขมรและไทยทุกวันนี้ รูตรงกลางบนฝาถังอันเดียวที่หาได้นั้น อาจจะมีไว้สำหรับถ่ายกลิ่นเหม็นและไธเสียออก หรือสำหรับสอดสายสัญญาณหรือผ้าขาวที่ใช้ติดต่อกันระหว่างศพผู้ตายและผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ในพิธีฝังศพที่กระทำกันทุกวันนี้ ในประเทศเขมรและไทย

ฉะนั้นโดยอาศัยเทียบเคียงกับธรรมเนียมการทำศพในสมัยนี้ คงอนุมานได้ว่าใช้หีบศพเหล่านี้สำหรับเก็บศพไว้จนแห้ง และเมื่อแห้งแล้วได้เผาแล้วก็เก็บอวัยวะใส่ภาชนะเช่นหมอบ ส่วนหีบศพนั้นนำไปฝังไว้ ณ สถานที่สำหรับสักการบูชาผู้ตาย เพราะไม่มีที่อื่นจะเหมาะกว่าสำหรับเก็บเครื่องที่เกี่ยวข้องกับศพของผู้ตาย

มีฉนวน

๒. ถึงเหล่านี้สำหรับใส่ศพที่เขาเนือออกหมดแล้ว รูปบนฝาและรูถ่ายน้ำใช้สำหรับประหรือรดน้ำอบพรมศพที่บรรจุไว้ในถัง ซึ่งกระทำกันเป็นคราว ๆ พวกจามและตายยังมีธรรมเนียมรดน้ำลงบนหีบหินที่ตั้งอยู่เชิงธาตุ^{๑๔} หีบบรรจุโกศอัฐิพระหรือเจ้าเป็นต้น (ดูรูปที่ ๓ ค.)

ท่านศาสตราจารย์ว่า เรามีความรู้เกี่ยวกับพิธีศพของพวกเขมรโบราณน้อยนัก จึงเป็นการยากที่จะเลือกกระหว่างข้ออนุมานข้อใดข้อหนึ่งในข้อข้างบนนี้ โดยมีเหตุผลสนับสนุนให้เพียงพอ ข้อดังนั้นได้เปรียบที่อาจอธิบายขนาดอันเล็กแห่งถังเหล่านี้ ซึ่งโดยมากไม่ใหญ่โตพอที่จะบรรจุศพสดเหยียดขาของผู้ใหญ่ได้ ทั้งจะอธิบายรูถ่ายน้ำออกได้ก็ว่าเป็นพวกเดียว

๑๔. “ธาตุ” ในที่นี้หมายถึงสถานที่ เช่น พระธาตุพนม หรือธาตุจอมกิติ เป็นต้น

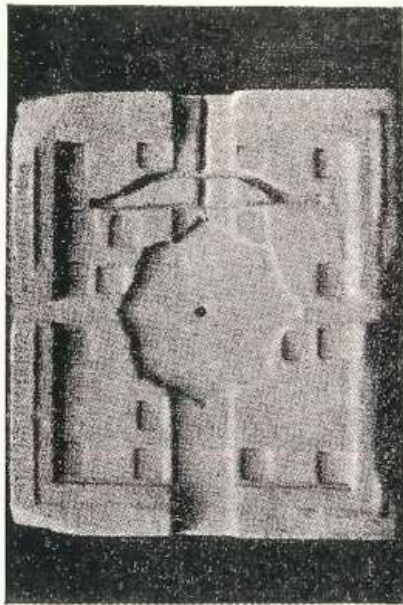
กันกับช่องที่เจาะข้างหีบศพหรือโกศศพของพวกมนุษย์โบราณก่อนสมัยประวัติศาสตร์ สำหรับให้ผู้ตายติดต่อกับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่หรือสำหรับให้ออกไปสู่โลกเทวดา

ท่านศาสตราจารย์ดำเนินความต่อไปว่า แท้จริงสองข้อนี้ไม่ขัดกันทีเดียวคือศพสดนั้นอาจจะมัดได้ลงไปในห้องแล้วทั้งไว้ให้แห้งโดยไม่เผาเลยก็ได้ (แต่เมื่อแห้งแล้วก็รดพรมน้ำหอมตามกาละ) อย่างไรก็ตามจะสังเกตเห็นได้ว่า โบราณสถานของเขมรใช้ไว้หีบศพนั้นอย่างหนึ่ง หรืออาจจะไว้อัฐิหรืออังคารได้รูปภายหลังที่ได้เผาศพแล้วดังในชวาบาห์ล็คก็เป็นได้ดูกัน หีบศพที่หาได้ในประเทศเขมรนั้นหาได้ในโบราณสถานใหญ่ ๆ แค่น้อยแห่งจึงอนุมานว่าในแห่งอื่น ๆ ที่ไม่มีหีบอาจจะฝังอังคารไว้ภายในหรือภายในฐานรูปก็เป็นได้

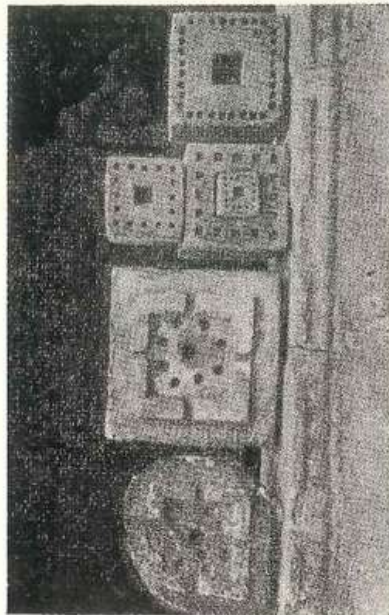
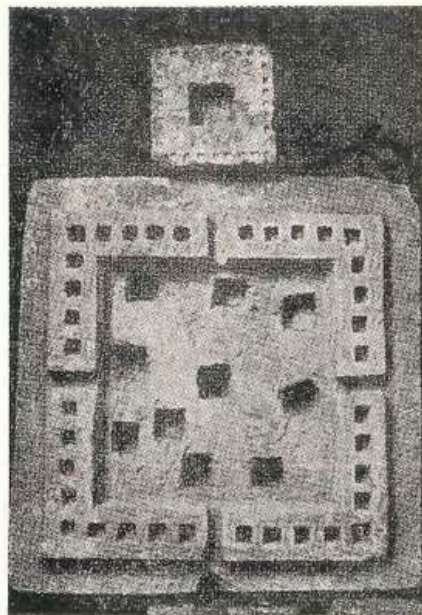
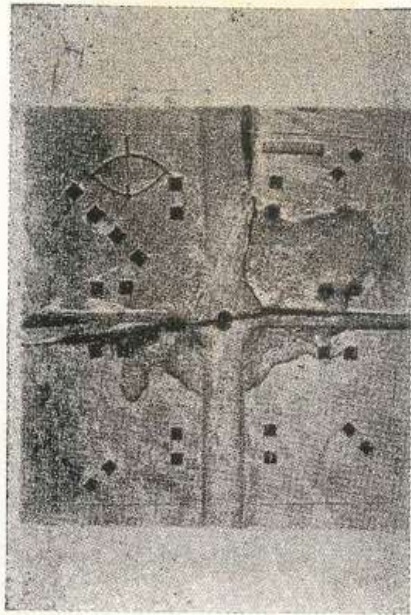
ยังมีปัญหาว่าใครควรอยู่ชื่อว่า พวกเขมรโบราณสร้างโบราณสถานขึ้นสำหรับไว้หีบศพหินที่คนพบนี้ และได้บรรจุศพของเจ้าของรูปตนเองพระองค์ที่ประดิษฐานไว้ในในหอกลางนั้น หรือว่าใคร ๆ เพียงจะนำหีบเหล่านั้นมาไว้ต่อเมื่อสถานที่ได้ถูกทิ้งร้างเลิกทำการบูชาแล้ว เพราะเห็นว่าเป็นที่สมควรจะไว้ศพหรืออัฐิได้ (เพราะราษฎรได้ทำดั่งนั้นจริง ๆ ในสมัยปัจจุบันจนสำนักงานรักษาโบราณสถานนครหลวงได้จัดการห้ามปรามเสีย)

รูปถึงเหล่านี้มีตายระดับน้อย ไม่มีลักษณะแสดงให้รู้ได้เลยว่าเป็นของสมัยใด ถึงที่พินาศอากาศดูคล้ายจะเป็นสมัยเดียวกันกับหีบปรางค์บนพินาศอากาศนั้น ถึงที่เทพประณมมีตวดตายเป็นสมัยเดียวกันกับสถานบายน ถ้าเราจะสมมุติว่า ถึงที่ค้นพบที่นครวัดมีอายุรุ่นเดียวกันกับนครวัดเองก็ชอบอยู่ เพราะเป็นข้อที่รับรองกันแพร่หลายแล้วว่านครวัดเป็นมฤตกาลัย แต่จะอนุมานว่าถึงที่ค้นพบบนพนมบาแซย้อมแสดงมฤตก ลักษณะแห่งเทวาลัยนี้โดยนัยเดียวกันนั้นหาได้ไม่ เพราะเทวาลัยนี้เป็นหลักเมืองของโยชธรปุระ - คือราชธานีหรือนครหลวงอันแรกที่พระเจ้าโยชธรมันทรงสร้างขึ้นต่างหาก แต่ทั้งที่ลักษณะแย้งกันดังกล่าวมาแล้วนี้ ใช่ว่าจะไม่มีทางอธิบายก็หาไม่ นายแสดกรุนได้ชี้แจงมาแล้วในเรื่องการบูชาพระเทวราช ว่าพระเทวราชนั้นต้องมีพระนามพ้องกันกับพระราชาผู้ทรงราชย์ และพระราชาทุกพระองค์ (หรืออย่างน้อยก็ที่เป็นมหाराช) ต้องทรงสร้างเทวาลัยถวายพระเทวราช สำหรับเป็น

ก

ข

ค

รูปที่ ๖ ฐานวงฝังรูปองค์ (จากซ้ายไปขวา)

ง

- ก. ฐานข้างบนได้จากซุ้มปราสาทแห่งปราสาทมัมกราบ
- ข. ฐานข้างบนได้จากซุ้มปราสาทแห่งปราสาทโศภ
- ค. ฐานวงฝังเป็นของสมัยบายุน ค. ได้พบที่ กุฏิแห่งซ้ายเป็นฐานข้างบน แห่งขวาคือเป็นฐานข้างล่าง
- ค. และ ง. ได้พบที่ กุฏิแห่งซ้ายเป็นฐานข้างบน แห่งขวาคือเป็นฐานข้างล่าง

วัดถ้ำของพระองค์ เมื่อพระราชผู้สร้างเสร็จแล้ว เทวาลัยกลายเป็นสถานที่ไว้สำหรับของ
พระองค์ ดังปรากฏตามความในบทศิลาจารึกแห่งหลักหินที่แปรรูปซึ่งได้พิจารณามาแล้วนั้น
เพราะมีพระศัรบรรพราชนะอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งจักปลูกพระรูปให้มั่งคั่งขึ้น

สำหรับพระราชที่ไม่มั่งคั่ง หรือไม่มีทุนที่จะสร้างเทวาลัยใหม่ถวายพระเทวราช คง
จะสร้างสถานที่ไว้พระศัรเห็นอกเห็นใจซึ่งเคยเป็นที่ประทับ หรือที่ท่าเมธวาทะพระเพด็จพระศัร
การถวายพระเพด็จ^{๑๕} ดังนี้ จึงมีธรรมเนียมปรากฏอยู่ในประเทศที่ได้รับวัฒนธรรมมาจากเขมร
มี เช่น ไทยและลาว ที่ยกวังให้เป็นสมบัติของคณะสงฆ์ เมื่อท่านผู้เป็นเจ้าของดวงดับไปแล้ว
หรือถวายที่สร้างวัดบนที่ ๆ ถวายพระเพด็จ

ฉะนั้นที่ยุทธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงสร้างวัดพระศัรธรรมเพชญ์ ณ ที่
ซึ่งพระราชวังของสมเด็จพระรามาธิบดี (อู่ทอง) และพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นได้ทรง
สร้างวัดพุทธไสยาสน์ในปี ค.ศ. ๑๓๕๓ ณ ที่คำหนักเวียงเหล็กอันเป็นที่ประทับชั่วคราวมา
ก่อนนั้น

ที่เชียงใหม่ ในปี ค.ศ. ๑๔๕๑ - ๑๔๕๒ พระเจ้าพิตกราช (ติดกราช) ทรงสร้าง
อุโบสถาคารบนที่ซึ่งได้พระราชทานเพลิงศพพระญาติในมหาวังนาราม (วัดป่าแดง) ในปี
ค.ศ. ๑๔๘๗ พระยอดเชียงรายเชิญพระศัรพระเจ้าพิตกราช พระอัยการิราชของพระองค์
บรรจุหีบทองมาไว้ที่มหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) และถวายพระเพด็จ ณ ที่นั้น เมื่อถวายพระ
เพด็จแล้วได้ทรงสร้างพระเจดีย์ใหญ่และบรรจุพระอังคาร ซึ่งได้ทรงกระทำสักการบูชาได้
ขาด ในปี ค.ศ. ๑๔๘๖ พระราชบัณฑิตาของพระเจ้าพิตกราชผู้ทรงพระนามว่าพระเมืองแก้ว
โปรดให้สร้างวัดณที่พระอัยการิราชและพระชนกได้เคยประทับเมื่อยังเป็นรัชทายาท คือ วัด
บุพพาราม ที่เรียกกันว่าวัดเกตในสมัยนั้น ใน ค.ศ. ๑๕๓๖ - ๑๕๓๗ พระพันปีหลวงศิริยศวดี
เทวีทรงสร้างวัดสุธรรมาราม ณ ที่ประทับของพระบิดา และสร้างที่ถวายพระเพด็จพระศัรที่
ดำปางเป็นวัดนันทาราม

ท่านศาสตราจารย์ยกตัวอย่าง มีตัวอย่างเช่นอีกถมไปที่จะแสดงให้เห็นได้ว่าในเมือง
หลวง มีวัดน้อยที่สุดที่จะไม่ได้ตั้งอยู่บนที่ที่เคยเป็นวังเก่าของเจ้านายหรือเป็นที่ถวายพระเพด็จ
เพราะเหตุแห่งธรรมเนียมในหลวงที่เป็นราชธานีอยู่นาน ๆ วัดวาอารามต่าง ๆ จึงเคย

๑๕. ครั้นนี้ศาสตราจารย์เชเคส์ลงหมายเหตุเพิ่มเติมว่า ถ้าไม่มีการถวายพระเพด็จ ก็คงจะมีการตาก
พระศพให้แห้งก่อนฝังในหีบหินตามข้อสันนิษฐานข้อสองของท่าน หรือการเปิดให้คนกินดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น
อย่างไรก็ดีคงจะได้ทำพิธีอย่างใดอย่างหนึ่งบนที่แห่งหนึ่ง น่าจะเป็นข้างนอกพระราชวัง

แทะกินเนื้อของเมืองเดียวที่เคยว จนเมืองนั้นกลายเป็นเมืองสุสานที่ผู้ยังมีชีวิตอยู่ถูกผู้ตายรุม
 ท่อออกไป ทงน แลเห็นได้ทอຍຣຍາและเขียงใหม่เท่าที่อยู่ในกำแพง

ด้วยวิธีเปรียบเทียบดังนี้ เราจึงได้ลองค้นนิษฐานดูว่า โบราณสถานหมื่นครหลวงมี
 ลักษณะเป็นมฤคกาดยหรือไม่ ศีดาจารึกที่ปราสาทพระขรรค์เป็นพระยานรับรองข้อความที่ศิลา
 จารึกหลักหินที่แปรปรอนนี้แสดงให้เห็นวิธีบูชาพระยมผู้เป็นราชาแห่งผดย บทที่ ๒๒ แห่งหลัก
 ศีดาจารึกที่พระขรรค์นกดาวถึงการอุทิศหมู่บ้าน ๓๓,๕๐๐ หมู่เป็นทกตปนาถวายพระธรรมราชา
 (คือพระยม) ดังนี้

ภกตยา สุย โยทิตธรรมราชา

ตรโยทศ คุรามสหรกานี

ศตานี ปญจาปัจ.....

(คำแปลก็คือ ความในประโยคข้างบนที่กล่าวถึงการอุทิศนั้น)

ในจารึกนบญหาอยู่ที่คำว่า “ธรรมราชา” หากเพียงแต่คิดว่า พระเจ้าชยวรมันที่๗
 ผู้เจ้าของศีดาจารึกนี้เป็นผู้บถพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า เราต้องเชื่อว่าคำว่า “ธรรม
 ราชา” นั้น หมายความว่าพระพุทธเจ้า แต่บทที่ ๑๗๗ กล่าวชัดว่า ทรงพระราชอุทิศหมู่บ้าน
 เป็นจำนวน ๓๓,๕๐๐ ให้เป็นทกตปนาไว้ทนบำรุงสถานที่ต่าง ๆ ที่ทรงสร้าง และ บทที่ ๑๒๗
 มีว่า “เทวรูปเป็นทอง เป็นเงิน เป็นดำริด เป็นหิน ๒๐,๕๐๐ รูป รวมทั้งรูปพระยมและพระ
 กาด แบ่งไปประดิษฐานทั่วทุกหัวเมือง” ฉะนั้นแล้ว ทั้งพระกาดนกกเป็นททราบกนอยู่ด้วย
 กาดะ คือเวตา เป็นนามอีกนามหนึ่งของพระยม หรือในบางแห่งก็ว่าเป็นผู้ช่วยของพระยม นอก
 นั้นนามว่า “ธรรมราชา” ก็เป็นนามที่ใช้สำหรับพระยมบ่อยๆ ในฐานะที่เป็นผู้พิจารณาพิพากษา
 การปฏิบัติของมนุษย์ ศาสตราจารย์เซเดส์จึงได้ส่งบทศีดาจารึกที่ ๑๒๗ นี้ไปให้ศาสตราจารย์
 นิตกัณฐ์ ศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยมัทราสเพื่อพิจารณา ท่านศาสตราจารย์ผู้นี้ได้เขียนตอบมา
 ว่า “ข้าพเจ้าเห็นว่าในทกตปนาถึงเทวสถาน (ประติเกษตร) มีจำนวนๆ หนึ่ง ทุกสถานมีรูป
 ของพระยม พระกาด และเทวตา (บิตฤ) ถ้าจะว่ากันอีกนัยหนึ่งก็เท่ากับว่าทุกสถานเป็น “เทว-
 กุล”^{๑๖} และจำนวนรูปหมดทงต้นทุกแห่ง รวมทั้งพระยม ทั้งพระกาด หรือพระยมกาด (องค์

๑๖. คำว่า “เทวกุล” นี้เห็นได้จากความในหนังสือตอบของศาสตราจารย์นิตกัณฐ์ศาสตรี ไม่ได้แปล
 ว่า “วงศ์เทว” ดังความเข้าใจของคนโดยมากในประเทศไทย หากแปลว่าเป็นที่ไว้เทวดาสมกับที่สมเด็จพระเจ้า
 บรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวงศวโรปการได้เคยรับสั่งบอกผู้เขียนว่าแปลว่า “ศาลเจ้า”

เดียวกัน) นับได้เป็นจำนวน ๒๐,๔๐๐ และสำหรับเทวดานางทั้งทรงพระราชอุทิศหมู่บ้าน ๓๓,๕๐๐ หมู่ถวายไว้เป็นกัณฑ์นา ฉะนั้น ถ้าไม่มีข้อความเป็นอย่างอื่นแล้ว ท่านจะไม่มีเหตุผลเพียงพอหรือที่จะตั้งนิษฐานว่า เทวดานางและกัณฑ์นาเหล่านั้นมีลักษณะไปในทางมฤคกาดีย เมื่อเห็นอยู่ว่าพระยม (ธรรมราชา) เป็นใหญ่อยู่ในเทวรูปหุ่นนั้น?"

ศาสตราจารย์เซเคตส์กล่าวว่า ตามที่ได้เห็นมาแต่ข้างบนนี้ จึงไม่เป็นการยากที่จะเข้าใจว่า พระยม (ธรรมราชา) นั้น เป็นทั้งราชาของธรรม ทั้งผู้พิพากษาในนรก ทั้งพระเจ้าแห่งมฤคกาดีย ซึ่งจะคงตั้งการบูชาและอ่อนน้อม ดังนางสาวศิริได้ทำมาแล้ว

ศาสตราจารย์เซเคตส์กล่าวต่อไปว่า ท่านได้เคยชี้แจงมาแล้วว่า ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ รูปพระเจ้าโรครีอนที่นครมออันไคร ๆ ก็รู้จักกัน ได้ถือกันว่าเป็นรูปพระธรรมราชา เกษาที่ห้อยรุงรังและเชยวที่ผัดต้องข้างริมฝีปากแสดงลักษณะเป็นแพทย์ เราย่อมเดาได้ว่าเป็นมือขวา (ซึ่งเวลาไม่มีอะไร) คงเคยมีกระบอง ซึ่งเป็นอาวุธของพระยม ยังมีรูปถือกระบองอีก ๓ รูป ซึ่งคงอยู่บนบานชาตาเหนือพระราชวังใกล้กับรูปพระเจ้าโรครีอน ไม่ทราบว่าจะแต่เมื่อใด รูปเหล่านั้นได้ถูกรวบรวมมาตั้งอยู่ดังนี้ แต่คงไม่ใช่การบังเอิญ หรือเป็นเพราะชาวบ้านคนใดคนหนึ่งเห็นว่า รูป ๔ รูปมีลักษณะคล้ายกันก็เอามารวมไว้ด้วยกัน ณ ที่นี้ เพราะว่าชาตาของพระเจ้าโรครีอนซึ่งสร้างเป็นชั้น ๆ ประดับด้วยตัวนาค กุมภัณฑ์ คนขรรค์ ฯลฯ นั้น คงจะหมายให้เป็นเขาเมรุโดยไม่คงสงสัย ทั้งตั้งอยู่ทางทิศเหนือพระราชวัง เช่นเดียวกันกับที่ดินสงวนไว้สำหรับการถวายพระเพลิงพระบรมศพและพระศพเจ้านายทุกวันนี้ ที่พนมเปญและกรุงเทพฯ ที่เรียกในภาษาเขมรว่าวัดพระเมรุ และในภาษาไทยว่าทุ่งพระเมรุ ท่านศาสตราจารย์คิดว่า ชาตาของพระเจ้าโรครีอนนั้นไม่ใช่อื่นไกล คือตัวเมรุถาวรนั่นเอง ซึ่งอธิบายได้ว่า ทำไมจึงได้รวบรวมรูปต่าง ๆ ของพระธรรมราชา คือท้าวยมราชมาตั้งไว้ด้วยกัน คือได้กระทำกันในสมัยที่คนยังจำได้ว่า ชาตาเหล่านั้นเคยเป็นที่ตั้งเมรุ

ฉะนั้นบทศิลาจารึกที่ ๒๒ และ ๓๗๗ ที่ปราสาทพระขรรค์จึงพร้อมกันชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้างปราสาทพระขรรค์ขึ้นเป็นมฤคกาดีย ที่อนุমানตง ดังนั้นก็สมเหตุที่ได้อธิบายมาแล้ว ในเรื่องพิธีศพในชาตาและบาหลัประกับกับที่ได้พบหีบหินในโบราณสถานใหญ่ ๆ แห่งนครหลวงนั้น

ท่านศาสตราจารย์กล่าวต่อไปว่า ในส่วนนครวัดซึ่งเป็นโบราณสถานใหญ่แถมงามที่สุดสำหรับการสักการบูชาพระราชที่สวรรคตแล้ว และที่ยกขึ้นเป็นเทวดานั้น ได้เกิดมีการอภิปรายกันระหว่างท่านศาสตราจารย์เอง กับนายปรซิดัก (M. Przyluski) ว่า โบราณสถานนี้เป็นอะไรแน่ เป็นเทวาลัย หรือมฤคทาย ถ้าถึงขั้นที่ค้นหาได้ ณ ที่นั้นเป็นหีบหินใต้พระศพพระเจ้าปรมวิชฌุโลกจริง ก็ตอบปัญหาได้ว่า ความเห็นของนายปรซิดักที่ว่า เป็นมฤคทายนั้นถูก

แต่เพียงเหตุที่หีบศพในโบราณสถานแห่งนี้ จะควรลงความเห็นเด็ดขาดว่าท่านใช้สำหรับการมฤคทายแต่อย่างเดียวนั้นหรือ ศาสตราจารย์เซเคต์เห็นว่า ในบรรพทิศแถบนี้ย่อมมีเหตุผลทุกประการที่จะต้องเข้าใจว่า ราชประเพณีถือว่า พระราชาหรือเจ้านายเป็นเทวะเท่ากันกับเป็นมนุษย์ (สมมติเทพ) พระองค์ของท่านจึงต้องส่งเคราะห์เป็นบุษนียวัตถุ ที่ไว้พระอังคารจึงมีฐานะเป็นเทวาลัยไปด้วย

สำหรับโบราณสถานในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ นั้น เป็นเทวาลัยแน่ เพราะเป็นสถานที่ประดิษฐานเทวรูป และการสักการบูชาที่ได้กระทำกัน ณ ที่นั้น แม้จะมีลักษณะเกี่ยวกับมฤคทายเพราะได้กระทำให้แก่ผู้ตายบ้าง ก็เป็นการสักการบูชาเทวดาด้วยคู่กัน ทั้งปรากฏว่าได้มีพิธีประทักษิณดุจทำถวายเทวรูป^{๑๗} และรูปพระโพธิสัตว์ด้วย

ฉะนั้น ปัญหาที่จะให้ตอบว่าเป็นเทวาลัยหรือมฤคทายนั้น ศาสตราจารย์เซเคต์เห็นควรตอบว่า เป็นทั้งเทวาลัยทั้งมฤคทาย เพื่อจะหาคำเรียกสถานที่ที่สร้างขึ้นชนิดนี้ ซึ่งมีพระรูปใหญ่ตั้งอยู่ในศูนย์กลางเหนือพระศพหรือพระอัฐิพระราชบาสนั้นตามรูปร่างของเทวดานั้น ท่านศาสตราจารย์ไม่เห็นมีคำอื่น ๆ นอกจากว่า “temple funéraire” (ซึ่งน่าจะคงศัพท์ที่ใช้ในภาษาของเราได้ว่ามฤคทาย) หรืออีกที่ก็ “Mausolee” (ซึ่งมีคำแปลทำนองเดียวกันกับคำว่า “อนุสรณ์” นั้น)

๑๗. หลักฐานที่อ้างที่ท่านศาสตราจารย์ลงในหมายเหตุว่า คือศิลาจารึกแห่งหลักหินที่ตาพรหมบทที่ ๔๕ จารึกนั้นกล่าวว่า ในนักขัตฤกษ์ฤดูใบไม้ผลิประจำปีในเดือนจิตรมาส เขาเชิญรูปพระแม่เจ้าภควดีซึ่งบันชันทให้เป็นนางปรัชญาปารมิตานั่นออกมาแห่ประทักษิณ ๓ รอบที่ตามพรหม ตามศิลาจารึกที่พระขรรค์ (บทที่ ๑๕๔) รูปนี้หรือรูปแทน (อุตสวมนรุต) ก็เข้าพิธีฉลองเทวรูปทั้งหมดที่พระขรรค์ทุกปี ในเดือนก่อนนั้นขึ้นไปถือคุณมาส ซึ่งมีพิธีประทักษิณประกอบด้วยคู่กัน

THE COLONIZATION OF PRIMITIVE PEOPLES WITH SPECIAL CONSIDERATION OF THE PROBLEM OF THE SELUNG

by

DR. HUGO ADOLF BERNATZIK

Translated (with the addition of footnotes)

by

H.H. Prince Devawongs Varodaya

Ethnology is a science which has for its object the study of the peoples of this earth. It goes without saying that it is devoted above all to a study of the so-called primitive peoples, or rather, to peoples living in a state of nature. For these alone are able, at least to a certain extent, to clear up the obscurity of the history of the development of the human race, its associations and its migrations; for we here still find remnants of otherwise long since past ages. Hence we ethnologists see with regret that, in consequence of the penetration of European-American civilisation, these peoples are everywhere about to become extinct. Just to pick out one example, the fate of the Indians in America has become a byword.

In Africa, the oldest strata of human civilization, even the highly civilised, have become either quite eradicated, or heavily decimated. I myself was in West Africa in the year 1930 in search of the Kassanga, a people about whom only the first Portuguese discoverers in the 17th century give any account. At that time they were a powerful nation and one could estimate at over 30,000 the number of their warriors. The district is still to-day called Kassamanco after their great King Kassa. After many months of search we found at last a few dilapidated huts, which were inhabited by 204 demoralised, half-civilized natives. It was all that was left of the once powerful tribe.

On the gigantic Australian continent, which to-day is inhabited by only about six million odd people, but which, without any special improvement, could easily provide living room for far over thirty millions, the case is much sadder still. Of the many hundred thousand, perhaps even million members of the black population, whom the first discoverers found, only a little more than a few thousand are left.

In Tasmania the original inhabitants disappeared within a few decades so quickly and thoroughly that the Museum in Sydney to-day cannot so much as show a complete collection of the relics of the material culture of these natives. The British part of the Solomons is inhabited to-day by about 80,000 natives. A few decades ago, however, this number was many times as great. These sad examples may be continued in an endless succession.

A few months ago a thoughtless official said to me : We should extirpate all the peoples living in a state of nature, in order to make more room for us. These words are characteristic of a wide-spread erroneous idea. The extinction of the peoples living in a state of nature would mean not only an irretrievable loss to science, but also, irrespective of ethical motives, bring about serious economic injury to the colonists.

How are these peoples now to remain protected and preserved, and what rôle in this process falls to the science of ethnology?

In every colonization the following fundamental rule is observed, namely, that every specialisation.⁽¹⁾ has been at the expense of the capacity for adaptation. This holds good not only for ontogenesis,⁽²⁾ but also for phylogenesis.⁽³⁾ Hence if the environment of such a people were suddenly, either in a natural or artificial way, to be changed, it dies out without the cause becoming evident. In such cases one finds generally only a slight resistance against certain diseases, which to other peoples are not at all dangerous. This law of the failing capacity for adaptation, besides, holds good only for certain groups of peoples. It holds not only for all primitive peoples, such as hunters and gatherers, but also for peoples of a higher sphere of civilization, and above all for nomadic cattle-rearers, who in the course of time have extensively adapted themselves to nature and with whom one cannot, therefore without serious injury, forcibly bridge over between to-day and to-morrow what would require thousands of years in their development. It does not hold good, however, for peoples of higher culture as, for instance, Indians, Tamils, Burmese, Siamese, Chinese, Japanese, etc. The relinquishment of the old culture and their assimilation of European-American forms of civilization have brought on no

(1) *Biology.*—Adaptation in the structure of an entire organism for life in particular surroundings, or for particular habits.

(2) —the history of the individual, development of an organised being as distinguished from phylogenesis.

(3) —a biological term applied to the evolution or genealogical history of a race or tribe.

such consequences with these peoples, because they have already extensively made themselves independent of nature in the course of a natural development, as it were, without losing their capacity for adaptation.

That it is, however, also possible to colonise specialised peoples without destroying them, Sweden offers an excellent example by way of evidence.

A few decades ago the Swedish Government was of the opinion that it was their mission to civilize and to settle the people of Lapland, who were leading a nomadic life with enormous herds of reindeers in northern Sweden. The Laplanders were with some difficulty prevailed upon to settle down, and the children were sent with the Swedish children to the village schools. These schools had the disadvantage that the children were excluded, just in the most impressionable age, from every task which devolved upon them as future breeders of reindeers. They learnt, it is true, a good many things, the knowledge of which is quite advantageous in Europe: they did not learn, however, to look after reindeers nor to throw a lasso and they acquired no knowledge about the breeding of reindeers of anything else belonging to the life of a nomad. Many got accustomed to the settlements to such a degree and picked up in their intercourse with the settlers so much of the nature of the peasants, that they lost the desire to know anything more of the life of a reindeer and gave up their racial character. In spite of that it was not possible for them to adapt themselves suddenly to the new relationship and they died by the hundreds of tuberculosis, a disease from which they had remained fully spared during their wandering life.

And the reindeers, for the freeing of which a nomadic existence is presupposed, went astray and fell a victim in great numbers to the wolves and bears. Wide lands, which in consequence of their northern situation or high lay outside arable limits, thus, lost their unique inhabitants and the Swedish Government had soon to admit, that the farming of reindeers was the only possible way of using the waste land to the best advantage economically. From that consideration the policy with regard to the Laplanders was radically changed. Ethnologists established the conditions and presuppositions of life among the Laplanders, the settlement was forbidden and in the year 1925 new school regulations for the Laplanders were drawn up, which have become a foundation for the preservation of a nomadic race. The nomadic schools of Sweden, established on the basis of these regulations can immediately be taken as a model. They are fully adapted to

the life of the Laplanders. The children learn, besides reading, writing, calculating and domestic duties, everything that they must subsequently know as breeders of reindeers. Wherever any families of Laplanders camp for a long time, so-called "abode-schools" are erected. Besides, there are also the proper travelling schools, in which the instruction is given in tents and which change their stopping places continually with the wandering of big families. Carefully trained women teachers, who are always of Laplander origin, give lessons in seminaries of their own; for parents and children bestow only on a member of their own people the confidence that is so necessary for beneficial work. Besides, Swedes could hardly endure in the long run the primitive life of a peat cottage or a wandering tent.

In the "abode-schools" the children are put under the care of one of their own "housekeepers," whilst the parents move further into the mountains with their herds. The parents are glad that the children need not join in some of these hard wanderings and that they are in good keeping.

At the same time the Government has created an organisation in order to render possible for the Laplanders the fullest utilisation of the reindeers. To-day the Laplanders pay their taxes to the Government in reindeers and the skin and meat of many thousands of reindeers are exported to all parts of the world. The number of reindeers in Sweden has again multiplied in these few years, and the state of health and the standard of living of the Laplanders have vastly improved.

Such experiences have caused the English to employ professional ethnologists in certain colonies, who observe the Government's measures with regard to the natives and give advice as to their expediency. By this means excellent results have been obtained.

I myself had the opportunity of observing a most interesting experiment in Papua under British-Australian suzerainty. Sir Hubert Murray, the Governor desired to preserve the environment of the Motu, a race of the Melanesian coast. He tried to insert them, together with their environment, into a European-American sphere of civilisation. For this purpose he was induced to issue a regulation, which prohibited the natives from wearing European clothes and forbade the traders to provide them with European means of subsistence and comfort. This called forth a storm of indignation amongst traders as well as missionaries: the former were of the opinion that such regulations would ruin their business, whilst the latter asserted that the very scanty dress of the natives was immoral. Sir Hubert Murray,

however, remained firm and up to to-day one can indeed see in Port Moresby, the chief town of Papua, by the side of the elegant automobiles of the white residents, the members of the Motu race wandering about the streets naked except for a tiny loin-cloth.

Perhaps it will now be asked, what is the use then of colonization? The colonist needs markets for the sale of goods and it cannot be his mission to keep the people to be colonised from buying his wares. On the south coast of New Guinea the circumstances are quite different. The land is very sparsely settled, and an extra-ordinarily fertile soil renders possible the cultivation of all tropical, and in the mountains, of many useful European plants. The tropical damp climate, however, hinders members of the white race from doing physical work to any great extent. Sir Hubert Murray has now altogether renounced the creation of a market for the sale of goods, but in its place has preserved for the land the labour which it absolutely needed for the carrying on of its plantations. For, as a matter of fact, it may be asserted that in Papua the number of the Motu, if it has not actually increased, has at least not decreased. And if one considers the catastrophic extinction of all the older races of people in the South Seas and in the rest of Guinea, this should already be appreciated as a success.

I should like now to give an account of my observations concerning a people, whom the Siamese call Tshaonam, the Burmese, Selon or Selung, and the Malays, Orang Laut or Orang Louta; but they call themselves Moken, and I shall therefore retain this name in my discussion of them.

Accompanied by my wife, my mission was to investigate ethnologically the Moken and to clear up the conflicting statements in the literature concerning their origin and migration. We visited for this purpose a great many islands. Made an exhaustive study of the Moken and their language, investigated them psychologically according to the tests of development worked out by the Buhler Institute in Vienna and ensured a complete museum collection, illustrating their material culture. I should like now to single out from this study certain points which appear to me to be of special importance for the problem broached at the beginning of this paper.

The Moken inhabit the islands of the Mergui Archipelago, islands of the west coast of the Peninsula of Siam, and of the Malay Peninsula. Their number in Burma is given in the census of India of the year 1901 as 1,325 and in the

census of 1911, as 1,984. The number in Siam is estimated by Credner at a few hundred. No estimate from the Malay Peninsula is known to me.

From old literature and from reports of English officials it is known that the Moken had to suffer from slave-hunts, which were organised chiefly by Malays, in the most breezy manner. Robbing the Moken seemed to be partly life's business, partly downright sport. An attempt at colonisation by the English was after a short time given up on account of its complete failure. An attempt on the part of the mission under the leadership of White, who brought over to Moulmein a few Moken in order to learn their language, also failed altogether. So it happens that even to-day the overwhelming part of the Mergui Archipelago is not administered by the British Government and numerous islands have not been once mapped out. In Government circles there is a general disinterestedness, which by reason of the experiences just described seems quite comprehensible. A high Government official once said to me: Why should I trouble myself with the Moken? Often have I tried to approach these people but they have always run away from me.

On the other hand I was surprised at the great number of expensively furnished villas of the traders in Mergui, who owe their great wealth to the sea-products collected by the Moken. Herein appeared to me to lie a certain discrepancy with the experiences of the Government circles just described.

We equipped ourselves in Mergui, hired a motor sailing-boat and visited different islands, but soon, however, convinced ourselves that the statements about the difficulty of an approach were not exaggerated. Although we were accompanied by a Moken in the service of a Chinese trader, who served us as interpreter, we did not succeed in approaching the inmates of the various Moken vessels, which we several times sighted. In every case the natives took to flight and disappeared into the wide mangrove swamps. When we once, however, surprised twelve boats on the beach, which had no time to flee, the inmates left their boats in the lurch, seized their children and as much household-stuff as they could carry on the shoulders and disappeared into the thick jungle. Attempts for hours to get them to come back with the help of our interpreter remained quite ineffectual.

We determined, therefore, to try our luck with the help of one of the Malay traders who buy the sea-products collected by the Moken. On Lampi Island we at last succeeded in getting to know one of them.

There were there about a hundred and twenty Moken—the inmates of twenty-one boats who, as was their custom, had erected just before the rainy season temporary huts on the beach. The trader bought from tin ore, which they extracted in the most primitive manner not far from the beach and in the shallows bordering the shore, and other products of the sea, which he received in exchange for opium and provisions, chiefly rice and sugar. With the help of this Malay it was now possible for us to convince the Moken of our harmlessness. When I had succeeded in curing a series of illnesses, the confidence of the Moken was obtained and soon, upon excursions extending further and further, we could seek out a greater number of temporary settlements and wandering groups and stay among them, without their ever thinking of taking to flight. Now on the basis of personal observation we could make the following statements. The insecurity with regard to their rights, by which the Moken, according to ancient records used to be threatened, has hardly changed even to-day. The reports of robberies from the fishermen, even to the theft of women and children, by Malays, Chinese and Burmese, were numerous. The singular fact that the Moken never defend themselves, and from olden times have possessed on defensive—not to mention offensive—weapons but seek their salvation solely in flight, facilitates for the aggressors their rapacious activity and makes the Moken a coveted prey, to whom no mercy is shown. To our repeated questions why they did not bring these facts to the knowledge of the Anglo-Indian Government, who would certainly make amends, we received from the Moken the stereotyped answer: they would only put us in prison or sell us as slaves. Surprised, we investigated further how the people came to entertain this certainly unjust idea and it turned out that it was the traders who through the spreading of such false rumours, were thus successfully preventing the Government from shaking their privileged position.

In explanation of this privileged position I must, to be sure, enter into particulars with regard to the foundation of this quite singular trade. Each trader first of all exerts himself to the extent of “marrying” a Moken maid whom he treats well and whom he trains as a sort of decoy-bird for the rest of her tribe, as the family-ties are the strongest ties of the Moken. Then he accustoms his new relatives to the pleasure of opium, which is not smoked but eaten, and tells them afterwards that they would die, if they were to free themselves from the vice. The Moken are very easily influenced. If one of them cannot obtain the

drug and feels the clinical symptoms of deprivation, he begins already to think that he must die.

As soon as the Moken are accustomed to the pleasure of opium, they are defrauded by the trader in an absolutely incredible manner. Officially the Moken working for the trader as divers and collectors of birds-nests receive one rupee—about two Austrian shillings—a day. By far the greater part of the wages, however, is as a rule paid out in opium, for which the traders calculate ten to fifteen times the price which they themselves have to pay as duty in the opium shops licensed by the Government. Since, moreover, the Moken know no higher numerals, no calculating and no standard of values, it is easy for the traders to get into their hands really extraordinarily valuable products such as pearls and amber for a minute fraction of their value. The sources of the riches of the Mergui traders began to become clear to us.

We were further able to establish why the spreading of cholera is not unjustly attributed to the Moken. That is to say, when members of a community are taken ill with an epidemic such as cholera or small-pox, they, being animists, think that only speedy flight can protect them from the wrath of the gods who have been insulted. The corpses are thrown in all haste on the beach, often in the neighbourhood of the rare fresh-water springs, and in wild flight the natives disperse over the whole region, taking with them the sick and thus preparing further death and destruction.

Moreover we were able to establish that the number of the Moken given in the census is not in accordance with the facts. This is probably because the Moken successfully concealed themselves from the census officials in their hiding places, into which the motor vessels of the Government could not follow them, I think that in Burmese territory alone one must reckon over 5,000 inhabitants. Still less can I believe in the increase of the population, as it appears from a comparison of the two numbers of the census. All signs point on the contrary to a decrease in the population. Already the last cholera epidemic alone claimed numerous victims and, in surveying the family history of our protégés, we met again and again with the stereotyped statement: Died a short time ago of cholera or fever. And the sight of many fresh skeletons on the burial grounds (the Moken even to-day still make use of platforms on remote islands to deposit their dead) makes this supposition

appear to be the right one. This is all the more noteworthy as the vitality, the number of children and the state of health of the Moken in general are all that one could wish. Besides cholera and small-pox they have to suffer chiefly from scabies, ringworm, hook-worm and, not least, malaria. Now and then tropical ulcers, yaws and venereal diseases play a rôle, and other generally prevalent diseases, over which European medicine has now fully gained control. Even the most dangerous contagious diseases can be almost eliminated without difficulty by means of prophylactic inoculation.

It is furthermore important to recognise that the Moken, although they are dependent on the products of the sea, have no knowledge of highly developed fishery. Fishing-traps and fishing-fences are just as unknown to them as fish-hooks and every method of fish-preserving. They catch a small number of fish with harpoons or dive after them with fish-spears; for the rest, the various snails and mussels, which they collect during the ebbtide, and the tubers of roots and fruits of the forest form their chief source of nourishment.

The social organization is built upon the authority of a father. The unit is the big family, which for the time being lives in a boat. The inmates of from five to ten boats form a community. Only before the beginning of the Monsoon storms do they unite into bigger groups in order to erect temporary huts on bays protected from the storm, which after a few months are again mostly abandoned. Each big family lives in such a hut for a time.

The personal liberty of the individual is extensively guaranteed. Some old people, especially the Shamans⁽⁴⁾ enjoy a special popularity and considerable authority.

From the psychological examinations there was revealed an early and sound development of the sensitive faculty, an excellent control of the body as well as outstanding social qualities: on the other hand an inferior ability to learn, which is based in no wise on the failing of the imitative instinct, which on the contrary is well formed, but rather on their weak retentive power, which also comprises the lingual retentive power. The faculty to prove oneself practical almost

(4) Shamanism - Primarily, the primitive religion of the Ural-altaic peoples of Northern Asia and Europe, in which the unseen world of gods, demons and ancestral spirits is conceived to be responsive only to the Shamans, mediumistic magicians. Hence also, any similar religion, especially that of some American Indians, where the medicine-man performs the same function.

completely failed, but not the perseverance to accomplish. Likewise the revelation of intellect and indeed the understanding of the association of sense and form, as in the use of tools, failed almost entirely. From further investigation there resulted the interesting fact that the majority of the Moken of both sexes were not able to pass the qualification test for admission to the schools. And the work done by the women was somewhat below that of the men. That means, in other words, that a great part of the Moken do not reach that qualification standard, which is presumed of a six year old European child attending the first class of a public elementary school.

From these ethnological and psychological facts we can clearly deduce the kind of colonisation which, for the Moken alone, appears to be appropriate and possible.

1. It would be well to leave out of consideration every attempt at a permanent settlement. For the giving of any instruction, regard should be paid to the wanderings of the Moken, which are dependent on the season.

2. As the Moken are amenable to treatment by European doctors and gladly submit to it, one should first consider the way to treat them. To begin with, those places where a primitive tin-mining industry offers an easy approach to the Moken, should be made easy of access. In these places, also, measures could be taken against the false rumours spread by the traders. According to our experiences there is no difficulty in winning over the Shamans or chieftains, as soon as they see that the European doctor is able to cure diseases against which they themselves stand defenceless.

To carry out the work, a moderately sized motor boat with good medical equipment would suffice for the present. In a comparatively short time a number of assistants would be found amongst the Moken themselves, and it would not be long before the Moken would have lost their absolutely morbid fear of Government officials.

3. The sale of opium by the traders to the Moken should be entirely forbidden and the treatment of addicts should be introduced, which, owing to the fact that these people are easily influenced, should not be difficult. I, myself, made an interesting experiment. I asked one of the worst addicts of the Moken whether he wished to be free of his vice. When he joyfully answered in the affirmative,

I gave him pastiles of common soda and described to him exactly how he had to reduce the daily dose of his opium. I warned him not to take any more of his drug, as my medicine might otherwise kill him. As a result the man entirely got rid of his bad habit of eating opium in an astonishingly short time and, so long as I could observe, suffered no relapse at all.

The sale of opium should be allowed only direct from Government agencies and only to such opium addicts as are to be found in the registers. The delivery of opium would have to be discontinued in the course of the year, as otherwise up till then the organisation for sale, mentioned below in section 5, would replace the depleted supplies.

4. As seen from the above psychological investigations, it would be quite futile to attempt to bring up and instruct the Moken according to European fashion. It would be, however, quite possible and advisable to teach the Moken how to improve their methods of fishing. The setting up of wheels and traps, they could easily learn, as well as the manufacture, and use of fishing-nets. It would be most desirable to teach the Moken further the manufacture of fish and shrimp pastes, as well as the preserving of fish by smoking and drying.

5. At the same time an organization under Government control should superintend the sale of the products of the Moken. The carrying out of this work with the active participation of the Moken would be all the more easy as the social organisation as well as the social qualities of the Moken are on the whole very conducive to the success of such an organisation.

The disposal of goods would offer no difficulties, as for almost all the products, such as edible birds-nests, pearls, amber, fish-pastes and dried fish the demand to-day greatly exceeds the supply.

Moreover it should be the object of the sales organization to recover the loss which the British-Indian Government has suffered through the suppression of the revenue derived from the trade concessions in sea-products.

6. The last, and, if I may so, obvious obligation would be the granting of State protection for the life and property of the Moken. The results of these efforts would be :-

a. The preservation of the inhabitants of an otherwise almost uninhabited, and for other peoples uninhabitable, territory.

b. The keeping within bounds of the severely endemic cholera epidemics in the neighbouring Burmese and Siamese frontier-territories.

c. The utilisation of sea-products, for the acquisition of which the Moken as no other people appear peculiarly fitted in consequence of their physical and physical disposition.

To sum up. the economic yields of a territory now almost worthless would be very considerably increased and at the same time the original inhabitants would experience a substantial improvement of their circumstances within the bounds of ethnological possibilities. The gain consequently would be for the good of the colonizing as well as of the colonized peoples,—a principle, the observance of which alone not only justifies colonization morally, but also guarantees its duration!

